

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу синтезу соціокультурних мережесих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuviar.gov.ua.

Ідентифікатор медіа R30-01101

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 16 2026

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського3

Аналітика

Політичні акценти

Закіров М.

Візит Президента України В. Зеленського до Норвегії і Канади.....4

Тарасенко Н.

**Візит до Києва спецпосланців Президента США:
результати і наслідки в оцінках експертів11**

Аулін О.

Ситуація навколо Баб-ель-Мандебської протоки: оцінки експертів...23

Економічний ракурс

Кулицький С.

**Техніко-економічні проблеми логістики експорту
аграрно-продовольчої продукції України у 2026–2027 рр.29**

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....	43
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	44
Міжнародне співробітництво у галузі освіти і науки.....	55

До уваги держслужбовця

Блиндарук С.

Матеріали до біобібліографії М. П. Драгоманова

(Початок. Закінчення у № 17).....	64
--	-----------

Коротко про головне

Звернення Президента України В. Зеленського

«Якщо американським партнерам вдасться забезпечити реальну готовність Росії припинити цю війну на знищення життя, Україна зробить свої деескалаційні кроки», – наголосив Президент України.

«Шановні українці, українки!

Кілька головних речей за цей день. З військовими – була розмова з міністром оборони Хмарою та Головнокомандувачем ЗСУ Драпатим. Максимально прискорюємо всю роботу для захисту від реактивних “шахедів”. Виробники готують рішення: є розробки, є випробування, але потрібні обсяги виробництва якнайшвидше і достатні, і безумовно перевірені. Кожен день потрібно фіксувати, що робиться і які рішення можуть прискорити результат. Я хочу подякувати усім нашим виробникам, які справді працюють для результату.

Наступне. Провів сьогодні нараду з Прем’єр-міністром та міністром фінансів України. Про бюджет цього року й наступного. Зараз фактично всі кошти державного бюджету – це так чи інакше найбільше кошти оборони. Зброя, це виплати військовим, це видатки на підтримку нашої стійкості, стійкості України, на проходження зими, на підтримку людей. І частину із цих видатків Україна закриває самостійно, але частина – і це факт, значна – від партнерів. Щоб закрити цей дефіцит бюджету та продовжити необхідні виплати, має бути максимально злагоджена робота парламентарів та уряду. Перелік законів та урядових рішень, які треба ухвалити, – цілком конкретний. І це – саме треба ухвалити: не про бажання, не про політику, а про кошти для бюджету, щодо яких немає заміни. Там є в переліку рішення популярні, є непопулярні, але кожне – це конкретні кошти для того, щоб Україна жила й могла оборонятись. Це кошти, які прив’язані до ситуації. До реальної ситуації цієї осені, зими, цього фронту, захисту цього нашого неба. Не важливо, чи ти влада, чи ти опозиція, якщо це реальні інтереси України. Я прошу парламентарів уже цього тижня дати такий фінансовий результат для України завдяки голосуванням – закони, які будуть означати конкретні кошти для бюджету. Кабмін України свою частину роботи зробить. І треба перевірити, що відбувається в податковій службі та інших та чи є реальна робота на бюджет держави на сто відсотків. Має бути чесна робота. Я попросив Прем’єр-міністра, попросив міністра фінансів перевірити це.

Треба поставити крапку в історії із шахрайськими кол-центрами в Україні – законопроекти про жорстку кримінальну відповідальність за такі кол-центри теж у порядку денному. Я прошу підтримати цю відповідальність. І прошу всіх парламентарів так само завтра підтримати рішення про звільнення Генерального прокурора. Я його відсторонив своїм указом.

Подання на звільнення є у Верховній Раді, я направив. Україна бачила причини для цього, і голосів має бути достатньо.

Ще кілька речей.

Усі ми розуміємо: санкції проти Росії справді мають значення. Точно не час знімати санкції, точно не час рятувати від санкцій російських олігархів і точно не час Європі робити подарунки Росії. Усманов, Фрідман, інші такі російські фігури поки не зробили своїх кроків проти війни. Не час Європі забувати, що відбувається. І потрібні нові санкції та, якщо чесно, сильніші – такі, щоб Росія не адаптувалася до них, зокрема санкції антибалістичні – проти всіх російських виробництв балістики, санкції, що обмежують російські фінанси. Тобто те, що обмежує війну. Законопроект Л. Грема про санкції – досі законопроект, на жаль, а не закон. Важливо, щоб був закон. Я дякую всім у світі, хто підтримує цей підхід, хто знає, що сила працює.

Зараз також є сильна пропозиція Сполучених Штатів щодо взаємного припинення ударів по критичній інфраструктурі. І якщо це може стати першим деескалаційним кроком – кроком припинення ударів російських по нашій критичній інфраструктурі і наших у відповідь, – то Україна готова підтримати деескалацію. Ми бачимо, що росіяни відчувають напругу через наші влучні відповіді по російській економіці війни. І поки ніхто не бачив справжнього бажання Росії йти на завершення війни. Але якщо американським партнерам вдасться забезпечити реальну готовність Росії припинити цю війну на знищення життя і зробити це правдиво й довгостроково, Україна зробить свої деескалаційні кроки. Мир потрібен. Енергетика, шляхи продовольства, критична інфраструктура – усе це повинно бути в обговоренні припинення ударів. Потрібне сильне, справедливе рішення, і не на “вибори”, а на весь час. Ми очікуємо на конкретику від наших партнерів.

Слава Україні!» *(Офіційне інтернет-представництво Президента України (<http://www.president.gov.ua>). – 2026. – 14.09).*

Аналітика

Політичні акценти

М. Закіров, заввідділу СІАЗ НБУВ

Візит Президента України В. Зеленського до Норвегії і Канади

Однією з головних вимог часу для України від самого початку широкомасштабного вторгнення російських військ і дотепер залишається постійна й наполеглива робота із зарубіжними партнерами на всіх рівнях і в усіх можливих форматах. Світ здебільшого завжди був і залишається доволі егоїстичним, і життя в більшості європейських країн триває у звичному

режимі, незважаючи на триваючу російсько-українську війну. Саме тому разом з постійним пошуком нових джерел допомоги, розширенням можливостей співробітництва українську міжнародну діяльність спрямовано на підтримання в порядку денному світової політики нагальних питань протидії російській агресії та акцентування уваги на глобальному характері існуючої загрози. Вагому роль у цьому, разом з діяльністю української дипломатії та Міністерства закордонних справ, відіграють особисті візити Президента України В. Зеленського, його зустрічі із зарубіжними партнерами та участь у різного роду самітах, протокольних заходах тощо. Непересічним епізодом у переліку закордонних подорожей Президента України став візит до Норвегії для участі в прощанні з королем Норвегії Гаральдом V.

Треба зауважити, що цей візит не був і не міг бути суто формальним візитом ввічливості, оскільки з перших днів російської агресії й дотепер Норвегія разом з іншими скандинавськими країнами є однією з найбільш рішучих партнерів України. «Дякуємо, що Норвегія поруч з Україною всі ці роки. Дякуємо за рішення, які сьогодні допомагають нам захищати людей і вистояти», – наголосив Президент України В. Зеленський. Важливу роль в організації цієї підтримки відігравав і король Гаральд V. «З вдячністю згадую нашу теплу зустріч із Його Величністю та його особливу увагу до України. Він був монархом, який понад 35 років уособлював Норвегію, її відкритість, гідність і повагу до людей. Наш зв'язок із Норвегією за цей час став особливо міцним», – написав у своєму телеграм-каналі Президент України В. Зеленський (URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1201622.html>).

Цілком очікувано, крім участі в прощанні з королем Норвегії Гаральдом V, В. Зеленський провів ряд важливих зустрічей з Прем'єр-міністром Норвегії Й. Г. Стере і керівниками оборонних компаній. Президент повідомив, що обговорив з Й. Стере продовження підтримки України на тлі війни, яку Росія веде проти Української держави. «Говорили з Йонасом про посилення української ППО, наші потреби в ракетах-перехоплювачах, подальшу роботу над антибалістичною програмою “FREYJA” та підготовку України до проходження зими», – поінформував В. Зеленський (URL: https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/zelenskij-pribuv-do-norvegii-yaki-zustrichi-ta-zahodi-zaplanovani-video.htm#goog_rewarded). Залучення однієї з найбільш технологічно розвинутих країн Європи до реалізації спільних амбітних проєктів щодо захисту неба та зміцнення європейської системи безпеки, без сумніву, мають важливе значення, як і питання організації спільної роботи із забезпечення стійкості України в умовах прийдешньої чергової зими, яка вже близько та потребуватиме спільних зусиль як українського керівництва, так і партнерів.

Також В. Зеленський разом із Й. Г. Стере провів зустріч із керівництвом оборонних компаній країн-партнерів. Зокрема, на зустрічі були присутні керівники FirePoint, Kongsberg, Weibel, Saab, Diehl Defence, Hensoldt, Thales,

Safran, Sener, Leonardo. Також у ній узяли участь міністри оборони, закордонних справ та фінансів Норвегії.

Головна тема обговорення – робота над антибалістичною програмою “FREYJA”. Під час зустрічі українська сторона презентувала досягнуті результати та скоординувала наступні кроки для реалізації цієї ініціативи. Україна спроможна створити і виробити ракету-перехоплювач та пускову установку, і важливо, що партнери готові робити необхідні внески в цю програму. Україна розраховує на перші практичні результати, наголосив із цього приводу український лідер. Окремо Президент України обговорив із представниками оборонних компаній потреби України в посиленні протиповітряної оборони, що, за визначенням В. Зеленського, «зараз є надважливим питанням» для країни та українців (URL: https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/zelenskij-pribuv-do-norvegii-yakizustrichi-ta-zahodi-zaplanovani-video.htm#goog_rewarded).

На тлі війни, що розгорнулася на Близькому Сході, стрімкого виснаження запасів ракет-перехоплювачів для систем “Patriot” унаслідок масованих ударів Ірану по Ізраїлю, американським військовим базам у регіоні та країнам Перської затоки, зростання загрози з боку РФ європейські країни відчули необхідність укріплення власної протиповітряної оборони. Україна виступила ініціатором створення загальноєвропейської спільної програми, спрямованої на розробку власної системи, здатної успішно протистояти балістичній загрозі.

Як зазначив В. Зеленський на зустрічі в Норвегії, антибалістична програма “FREYJA” здатна забезпечити Європі інтегрований захист від повітряних загроз завдяки спільним зусиллям України, Данії, Франції, Німеччини, Італії, Нідерландів, Норвегії, Іспанії, Швеції і Великої Британії. В. Зеленський зазначив, що спільно з керівництвом FirePoint, Kongsberg, Weibel, Saab, Diehl Defence, Hensoldt, Thales, Safran, Sener та Leonardo узгодили, що «конкретно мають зробити лідери й урядовці на своєму рівні, а виробники та розробники – на своєму». «Розраховуємо на перші практичні результати», – додав Президент України (URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-norvehiya-zelensky-antybalistychna-prohrama/33851118.html>). Звісно, сподіватися на дуже швидкий результат у розробці надзвичайно складної і високотехнологічної системи не доводиться, але з огляду на залучення до проєкту найбільш заможних країн Європи, також Франції та Італії, які вже мають близьку за своїми характеристиками до Patriot систему SAMP/T, завдання не виглядає занадто складним і довготривалим.

Разом із зазначеними зустрічами в Норвегії візит Президента України супроводжувався й приголомшливими заявами щодо безпеки – насамперед від Прем’єр-міністра Норвегії Й. Г. Стере. Зокрема, він заявив, що літак В. Зеленського «ледве не був уражений» дроном, коли мав вилітати з Молдови до Осло. У свою чергу влада Молдови заявила, що літак Президента України 8 вересня вилетів із Кишинева із затримкою через тимчасове закриття

повітряного простору після виявлення російського безпілотної. За словами речника уряду Молдови Д. Чорича, 8 вересня після 16:30 повітряний простір Молдови тимчасово закрили після виявлення російського безпілотної, який незаконно залетів до країни з боку України. Рішення ухвалили для безпеки літаків, які на той момент перебували в повітряному просторі Молдови. За даними молдовського уряду, після 17:20 влада отримала підтвердження, що безпілотної упав і вибухнув поблизу с. Старі Михайляни Ришканського району, приблизно за 160 км від Міжнародного аеропорту Кишинева. Після цього обмеження на польоти зняли (URL: <https://suspilne.media/1399846-urad-moldovi-rozkriv-detali-incidentu-z-dronom-i-litakom-zelenskogo>).

На думку спостерігачів, незважаючи на те, що безпосередньої загрози для літака Президента України не було, безпосередньо факт вимушеної затримки польотів у європейській країні є неприпустимим і загрозливим. У сукупності з подібними випадками в інших країнах, що відбувалися раніше, це свідчить про зростаючу загрозу безпеці на континенті в цілому та потребує невідкладної і рішучої реакції усієї європейської спільноти.

Після Норвегії Президент України В. Зеленський вирушив до Канади, яка також є серед найбільш активних партнерів України. Українсько-канадські відносини мають глибокі історичні корені та стосуються як особистих людських відносин, так і міждержавних. У Канаді мешкає одна з найбільших у західному світі українських діаспор, і саме Канада була країною, яка визнала незалежність України уже 2 грудня 1991 р., одразу після Польщі. Від початку російської агресії Канада надавала політичну та матеріальну підтримку в боротьбі українського народу. Черговим кроком у послідовній політиці підтримки став анонс спільного заходу, проголошений під час візиту В. Зеленського до Канади. «Канада та Україна разом з Норвегією скликають другу конференцію 28–29 вересня в Торонто для посилення зусиль щодо забезпечення повернення, реабілітації та реінтеграції примусово переміщених та депортованих українських дітей, незаконно затриманих цивільних осіб і військовополонених», – зазначається в спільній заяві Прем'єр-міністра Канади та Президента України, розміщеній 10 вересня на сайті уряду Канади (URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1202288.html>).

Важливим етапом співробітництва та підтвердження непохитності позицій сторін щодо плідної тривалої взаємодії стало підписання 10 вересня Президентом України й Прем'єр-міністром Канади декларації про сторічне партнерство. Вона передбачає намір країн вивести двосторонні відносини на рівень всеосяжного стратегічного партнерства. «Тут, у Канаді, триває підготовка наших пілотів. Тренується 21 українець. І це стане відчутним посиленням – поряд з іншими країнами, які на різних етапах готують наших людей до роботи з бойовою авіацією», – наголосив глава Української держави. Також В. Зеленський зазначив, що «Канада готує такий пакет санкцій, спрямованих проти балістичних ракет до осені. Я хочу подякувати за це. І ми дуже сподіваємося, що роботу над пакетом буде прискорено, щоб він міг

запрацювати вже у жовтні. Міністерство закордонних справ України та наші координатори з питань санкцій ведуть аналогічну роботу щодо введення санкцій проти балістичних ракет та з іншими країнами» ([URL: https://nv.ua/world/geopolitics/podgotovka-ukrainskih-pilotov-v-kanade-zelenskiy-anonsiroval-usilenie-aviacii-50640404.html](https://nv.ua/world/geopolitics/podgotovka-ukrainskih-pilotov-v-kanade-zelenskiy-anonsiroval-usilenie-aviacii-50640404.html)).

Досягнуті домовленості між Україною та Канадою в галузі розробки і виробництва сучасних видів озброєння, насамперед дронів, які стали ключовим елементом стратегічних успіхів в умовах сучасної війни. Президент України заявив, що перша Drone Deal з державою Американського континенту буде саме з Канадою. Лідери переглянули демонстрацію безпілотних систем. Окрему увагу приділили спільним напрацюванням українських і канадських компаній. Серед них – розвідувальний БПЛА «Гір», який Airlogix планує виробляти спільно з канадською Sentinel, прототип наземного роботизованого комплексу від Ai Drones UA та Bombardier Recreational Products Inc. (BRP Inc.); також рішення у сфері захищеного зв'язку від Himera та Quantropi. Під час заходу також оголосили про майбутню співпрацю між GTN та General Dynamics Mission Systems – Canada (GDMS), JK Land Vehicles та General Dynamics Land Systems, а також про запуск навчальної програми між Skyfall та Calian. Захід став продовженням підписання Спільної декларації про оборонне та співробітництво у сфері безпеки – першого кроку до реалізації Drone Deal.

За словами В. Зеленського, Канада готова замовляти великі обсяги дронів і 30 % виробленого в рамках українсько-канадської програми передаватиметься Україні для потреб Сил оборони ([URL: https://uatv.ua/ukraina-i-kanada-gotovyat-pervuyu-drone-deal-na-amerikanskom-kontinente-zelenskij-i-karni-posetili-prezentatsiyu-dronov](https://uatv.ua/ukraina-i-kanada-gotovyat-pervuyu-drone-deal-na-amerikanskom-kontinente-zelenskij-i-karni-posetili-prezentatsiyu-dronov)).

Незважаючи на наочні позитивні результати візитів Президента за кордон, деякі спостерігачі зазначають, що з огляду на внутрішню політичну ситуацію, пов'язану з корупційними скандалами та шахрайськими схемами, у яких задіяні ключові фігури правоохоронної системи й урядових структур, надовго покидати Україну не варто. Проте, як вже зазначалося вище, партнери потребують уваги й тримати на перших рядках світового політичного порядку денного проблеми України можливо лише за рахунок особистих контактів на вищому рівні.

Зокрема, політолог І. Рейтерович наголосив на конкретних результатах поїздки В. Зеленського до Канади: «До Канади він з'їздив з успіхом. Непогано, гарно навіть приймали, але найголовніше, що була підписана низка угод. І ці угоди дійсно є важливими для України». Він також наголосив, що особисті зустрічі Президента з іноземними партнерами здатні приносити додаткові ресурси та озброєння. «Отакі особисті зустрічі до певного пожвавлення призводять, і якісь додаткові гроші, і, власне, додаткову зброю Україна зможе за результатами такого візиту отримати» ([URL: https://politics.comments.ua/ua/news/president/zelenskiy-proyaviv-vershinu-](https://politics.comments.ua/ua/news/president/zelenskiy-proyaviv-vershinu-)

bezvidpovidalnosti-u-kritichniy-moment-prezidenta-rozgromili-odnim-pitanniam-815956.html).

У свою чергу політолог-міжнародник, співзасновник аналітичного центру «Об'єднана Україна» А. Кучухідзе підкреслив докорінні зміни в статусі України в архітектурі міжнародної безпеки, які закріпилися у формулюваннях, що були записані в спільній декларації. У преамбулі Декларації про 100-річне партнерство зазначено, що сторони діють, «визнаючи, що Україна завдяки перевіреним у боях силі, інноваційності та досвіду своїх сил оборони і свого народу є чистим донором безпеки для своїх партнерів і для колективної оборони євроатлантичного регіону». Прикметник «чистий» тут є терміном балансу, як у словосполученні «чистий експортер». Він означає позитивне сальдо: Україна дає партнерам більше безпеки, ніж отримує. Канадська формула завершує еволюцію, яку добре видно в документах останніх двох років. В Угоді про сторічне партнерство між Україною та Великою Британією (січень 2025 р.) Лондон визнав невід'ємну роль України у євроатлантичній безпеці і її внесок як майбутнього союзника по НАТО. Декларація Гаазького саміту НАТО (червень 2025 р.) пішла далі: союзники консенсусом погодилися зараховувати допомогу Україні до власних оборонних витрат, бо безпека України «робить внесок у нашу». Паризька декларація Коаліції охочих (січень 2026 р.) назвала Збройні сили України першою лінією оборони та стримування, а здатність України захищатися – критично важливою для колективної безпеки євроатлантичного регіону. Канада зробила наступний логічний крок: від «внеску» до «чистого донора» (URL: <https://ukranews.com/ua/news/1174374-anton-kuchuhidze-ukrayina-donor-bezpeky-shho-naspravdi-zafiksuvaly-v-kalgari>).

Упродовж більшої частини незалежності Україна була об'єктом міжнародних відносин: про її безпеку домовлялися інші. Сьогодні, за словами А. Кучухідзе, фіксується завершення переходу до повноцінної суб'єктності. Україна створює формати, до яких приєднуються інші. Україна очолює багатонаціональні оборонні програми. Партнери переймають українські інституції. Українські військові консультують інших. Допомога Україні в НАТО офіційно рахується як інвестиція союзників у власну оборону, а не як благодійність. Україна без великого флоту відтіснила Чорноморський флот РФ і відновила судноплавство, а канадська декларація окремо визнає її життєво важливу роль у глобальній продовольчій безпеці (URL: <https://ukranews.com/ua/news/1174374-anton-kuchuhidze-ukrayina-donor-bezpeky-shho-naspravdi-zafiksuvaly-v-kalgari>).

Деякі спостерігачі пропонують розглянути своєрідне північне турне В. Зеленського, а він по дорозі до Канади відвідав ще й Ісландію, у більш широкому геополітичному контексті зміни лідерства в НАТО із серйозними перспективами для світу в цілому. Зокрема, політична оглядачка Л. Брудницька у своїй статті для видання “Gazeta.ua” зазначає, що візит Президента України до ключового лідера світового антитрамлівського фронту

є політичним викликом Д. Трампу (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_tretij-vihid-navischo-zelenskij-terminovo-poyihav-do-kanadi/1258381).

Додаткової інтриги до ситуації додає той факт, що після візиту С. Віткоффа та Дж. Кушнера до Москви, а потім до Києва Д. Трамп за вже, можна сказати, сталою традицією передзвонив Путіну, у той час як з В. Зеленським за підсумками візитів досі не розмовляв. Водночас, як зазначає Л. Брудницька, на тлі самоусунення США за президентства Д. Трампа від провідної ролі в Альянсі, цю функцію може перебрати на себе Оттава. І вона активно готується: країна стрімко збільшила видатки на оборону до 2 % ВВП та непохитно підтримує членство України в НАТО. Саме Канада виступила з ініціативою створення Глобального оборонного банку для надання пільгових кредитів і довгострокової підтримки переозброєння армій союзників. Останнім часом Канада нарощує військову присутність у багатонаціональній бойовій групі НАТО в Латвії та активно розбудовує Арктичний флот із фокусом на підводних човнах (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_tretij-vihid-navischo-zelenskij-terminovo-poyihav-do-kanadi/1258381). Отже, разом з торговельною війною між США й Канадою, яку ініціював Д. Трамп, відбувається загострення і у військово-політичній площині, яке розгортатиметься насамперед на півночі, у регіоні, де заяви Президента США щодо зазіхань на Гренландію вже порушили рівновагу.

На користь версії про можливе загострення на півночі, зазначає Л. Брудницька, свідчить і маршрут міжнародного турне В. Зеленського. Воно розпочалося з Норвегії – найбагатшої країни Північної Європи. Уже на шляху до Канади В. Зеленський провів зустріч із міністром закордонних справ Ісландії Т. К. Гуннарсдоттір. Ісландія нещодавно проголосувала проти вступу до Євросоюзу з незначним відривом скептиків. Проте з точки зору північноатлантичної безпеки вона залишається ключовою точкою. Не маючи власної армії, Ісландія розташована посередині морського проходу між Гренландією і Великою Британією. Саме через цей коридор російські військові кораблі можуть виходити з Північного Льодовитого океану в Атлантику, тому контроль над ним є запорукою безпеки США з моря (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_tretij-vihid-navischo-zelenskij-terminovo-poyihav-do-kanadi/1258381).

Деякі експерти підкреслюють масштабність невизначеності, що склалася останнім часом у світі та яка загрожує зміною цивілізаційної парадигми. Зокрема, політолог О. Саакян вважає, що причиною геополітичної турбулентності є корозія інститутів демократії, яку спровокував діючий господар Білого дому. «Йому ближчі особисті домовленості з Путіним, із Сі Цзіньпіном, із ким-небудь ще. І реально дратує, що Росія виявилася не наддержавою і не здатна вирішити питання України, хоча він давав простір для цього», – пояснив він. У такому разі візит В. Зеленського до Оттави – це пошук альтернативи і змові Д. Трампа з Путіним, і глобальному переділу світопорядку. Не виключено, що український Президент привіз до Канади

велику європропозицію. І головна інтрига полягає в тому, чи готовий М. Карні прийняти цей виклик (URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_tretij-vihid-navischo-zelenskij-terminovo-poyihav-do-kanadi/1258381).

Отже, наведені оцінки й аналіз відкритих результатів візиту В. Зеленського до Норвегії та Канади, а також зустрічі з міністром закордонних справ Ісландії Т. К. Гуннарсдоттір свідчить про остаточне закріплення за Україною статусу ключового суб'єкта безпеки на європейському континенті, а також долучення нашої країни до вирішення важливих питань у НАТО. Також важливу частину підсумків візиту становлять досягнуті домовленості щодо розширення співробітництва в оборонній сфері та підтвердження непохитності підтримки України з боку наших партнерів.

Н. Тарасенко, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Візит до Києва спецпосланців Президента США: результати і наслідки в оцінках експертів

Спецпосланці Президента США Д. Трампа С. Віткофф і Дж. Кушнер 6 вересня відвідали Київ. Це був перший їх візит до України від початку повномасштабної війни, хоча до Росії за цей самий час С. Віткофф їздив шість разів, Дж. Кушнер – двічі. Спецпосланці Д. Трампа прибули до Києва після відвідин Москви, де понад три години розмовляли з Путіним. Цей дипломатичний трек став спробою відновити переговорний процес між Україною та Росією за американського посередництва, яке фактично зупинилося в лютому 2026 р., коли після початку війни США та Ізраїлю з Іраном увага Білого дому перемістилася на Близький Схід. На той момент уже кілька раундів зустрічей щодо України не дали помітного результату.

Поверненню Вашингтону до посередництва в українсько-російських переговорах передував візит директора ЦРУ Д. Реткліффа до Москви наприкінці серпня. За даними Reuters, він, зокрема, намагався переконати російську сторону розглянути можливість врегулювання, закликав Кремль укласти угоду, поки не пізно, та детально ознайомив російську сторону з її ж реальною економічною і військовою ситуацією. За кілька днів Д. Трамп заявив, що має нову «ідею для миру», і відправив С. Віткоффа та Дж. Кушнера до Москви й Києва, заявивши, що його спецпосланці їдуть із «пропозицією щодо припинення війни» (URL: https://24tv.ua/geopolitics/vizit-vitkoffa-kushnera-do-kiyeva-moskvi-rezultati-zustrichi_n3137318).

За інформацією Axios, активізація дипломатичних зусиль американців пов'язана з прагненням домогтися зрушень у процесі завершення війни між Росією та Україною до проміжних виборів 3 листопада, на яких переобиратимуть усю палату представників і частину Сенату. Навіть саме

відновлення переговорів Д. Трамп може подати виборцям як успіх своєї дипломатії, хоча воно ще не означатиме наближення миру. Прогрес у переговорах щодо України міг би дати додатковий аргумент Д. Трампу також під час зустрічі з китайським лідером Сі Цзіньпіном, яка запланована на 24 вересня у Вашингтоні. Китай залишається головним торговельним партнером Росії, тому його позиція впливає на здатність Москви продовжувати війну.

За даними Financial Times, американці привезли до Москви оновлені версії документів, які обговорювали до зупинення переговорів у лютому. Їх пристосували до нових обставин, але принципово нових положень було небагато. Після понад тригодинної зустрічі в Кремлі Білий дім повідомив лише про обговорення подальших кроків. С. Віткофф заявив, що американська делегація почула від російської сторони «нові ідеї», однак Москва і Вашингтон не пояснили, що саме мається на увазі.

Позицію Кремля щодо результатів переговорів з посланцями Д. Трампа прояснив помічник Путіна Ю. Ушаков, який повідомив, що під час зустрічі було відзначено реальні успіхи російської армії у просуванні в зоні бойових дій, висловлено впевненість у досягненні поставлених цілей і, звичайно, підкреслено необхідність усунення всіх першопричин конфлікту. За його словами, американцям «пояснили», що на сьогодні РФ не готова зупинитися, адже в них усе «під контролем», а скоро, на думку Путіна, РФ захопить весь Донбас. Тож, вочевидь, заклики до миру Росія проігнорувала. Розмова в Москві стосувалася також можливих економічних проєктів Росії та США, утім конкретних домовленостей у цій частині також не оголосили (URL: https://24tv.ua/geopolitics/vizit-vitkoffa-kushnera-do-kiyeva-moskvi-rezultati-zustrichi_n3137318).

Після переговорів у Кремлі сподівання на досягнення прогресу в завершенні російсько-української війни чи бодай обмеженого припинення вогню набули ще більш примарних обрисів. Також стало зрозумілим, що Кремль досі вдало маніпулює американськими перемовниками, які висловлюють щире захоплення перебуванням у Москві та фактично позиціонують себе як «друзі» Путіна. Цього разу під час переговорів С. Віткофф заявив, що його зустрічі з Путіним є одними з найбільш приємних моментів його кар'єри, які він згадуватиме на пенсії та розповідати своїм онукам. Цей момент завірусився в соціальних мережах, а американські оглядачі порівнювали неприйнятність такого тону розмови з тим, якби під час Другої світової війни американські дипломати приїхали до Берліна на розмови з Гітлером і також робили йому ось такі підлабузницькі компліменти (URL: https://24tv.ua/geopolitics/vizit-vitkoffa-kushnera-do-kiyeva-moskvi-rezultati-zustrichi_n3137318).

У Києві, за словами Президента В. Зеленського, відбулися три раунди переговорів зі спецпредставниками Д. Трампа, після яких В. Зеленський ще мав четверту розмову з американськими посланцями, але вже тет-а-тет. До

заключної частини приєдналися дипломатичний радник Президента Франції Е. Бонн, радник Прем'єр-міністра Великої Британії з питань національної безпеки Д. Пауелл і радник канцлера Німеччини із зовнішньої політики та безпеки Г. Зауттер. Їх участь у переговорах дала змогу Києву одразу обговорити американські пропозиції з державами, від яких залежатиме виконання можливої угоди. Ідеться насамперед про гарантії безпеки, військову підтримку та санкції. Сторони обговорили також можливі формати подальших переговорів, територіальне питання, післявоєнне відновлення України. Окремою темою стала допомога Україні на випадок продовження бойових дій узимку – посилення протиповітряної оборони, захист енергетики та постачання американського скрапленого газу (URL: <https://explainer.ua/vizyt-vitkoffa-i-kushnera-do-kyueva-chomu-nemaye-proryvu-v-myrnyh-peregovorah>).

Однак за кілька годин переговорів сторони не оголосили жодної конкретної домовленості. Не було зрушень щодо припинення вогню, територій або можливої зустрічі В. Зеленського і Путіна. Після трьох раундів зустрічей Україна й США заявили про намір повернутися до тристоронніх переговорів з Росією, а Київ, Вашингтон, Велика Британія, Франція та Німеччина домовилися провести нову зустріч найближчим часом. С. Віткофф і Дж. Кушнер висловили сподівання, що тристоронні переговори за участі України, Росії та США вдасться відновити найближчим часом, але їх дата, місце й порядок денний залишаються невідомими (URL: <https://kurs.com.ua/novost/1477818-vizit-vitkoffa-i-kushnera-perezapustiv-peregovori-ale-bez-prorivu-golovni-rezultati>).

В. Зеленський також підтримав відновлення переговорного формату, допускаючи як тристоронні зустрічі, так і участь у них європейських партнерів. Президент України наголосив, що після тривалої перерви саме відновлення переговорів є важливим результатом. За його словами, С. Віткофф і Дж. Кушнер фактично допомогли повернути дипломатичний процес після зустрічі американської делегації з Путіним у Москві.

Після переговорів В. Зеленський підтвердив, що територіальне питання залишається головною розбіжністю і може вирішуватися лише на рівні лідерів. Нового компромісного варіанта вирішення цього питання за підсумками зустрічі не з'явилося. Водночас С. Віткофф після переговорів заявив, що зберігає впевненість у можливості знайти прийнятне рішення. Американська сторона вважає необхідним підтримувати прямі канали зв'язку як із Києвом, так і з Москвою.

За даними Reuters, Росія продовжує вимагати, щоб Україна вивела війська з підконтрольної їй частини Донеччини. Київ відкидає цю умову, оскільки йдеться про міста й оборонні позиції, яких російська армія не змогла захопити. Москва пропонує не зупиняти бойові дії на нинішній лінії фронту, а спочатку змінити її на свою користь. Такий відступ дав би Росії територіальну

перевагу без бою та погіршив би становище України в разі поновлення наступу.

Таким чином, головним політичним результатом візиту спецпосланців Президента США до України стало відновлення переговорного механізму після паузи. Американська сторона тепер намагатиметься перевести окремі контакти з Києвом і Москвою назад у прямий багатосторонній формат, однак згоду Росії на конкретну конфігурацію наступних переговорів поки не оголошено.

Після зустрічі із Президентом України В. Зеленським С. Віткофф подякував йому за гостинність і зазначив, що поїздка до України була «чудовою». За його словами, американська сторона провела змістовну розмову з українськими представниками та планує залишатися в Україні стільки, скільки буде потрібно.

Дж. Кушнер зі свого боку передав В. Зеленському повагу від Президента США. Він наголосив, що Д. Трамп вважає нинішню ситуацію складною, оскільки йдеться не лише про завершення війни, а й про створення умов для довгострокового миру. За словами Дж. Кушнера, Президент США хоче, щоб після завершення війни Україна могла використати свій потенціал для відновлення та розвитку. Він також заявив, що Д. Трамп прагне припинити смерті, а після цього відновити інвестиції та економічну співпрацю, які мають сприяти процвітанню України і Європи. Окремо Дж. Кушнер подякував партнерам з Німеччини та Франції, а також Світовому банку за співпрацю.

«Ми сподіваємося, що за підсумками цієї поїздки ми знайдемо новий шлях до миру», – заявив представник США. За його словами, зустрічі з українськими представниками фактично заплановані на кожен день, тому переговорний процес має тривати. «Тож ми постійно рухаємося вперед, щоб досягти миру», – підсумував Дж. Кушнер (URL: <https://komersant.ua/vizyt-vitkoffa-i-kushnera-speczposlanczi-zrobyly-pershi-zayavy>).

Президент В. Зеленський, коментуючи візит представників Президента США Д. Трампа С. Віткоффа і Дж. Кушнера до України, наголосив на важливості їхньої поїздки до обох столиць, а не лише до Москви, як було раніше. Він зауважив, що це не лише сигнал політичної підтримки, а й свідчення про те, що Україна стала сильнішою на полі бою та зміцнила свою переговорну позицію (URL: <https://detector.media/infospace/article/252416/2026-09-08-zelensky-vizyt-vitkoffa-ta-kushnera-do-kyieva-svidchyt-pro-posylennya-pozytsiy-ukrainy>).

Розмірковуючи, чи змінить візит Дж. Кушнера та С. Віткоффа до Києва й Москви ситуацію в Україні та позицію Путіна щодо війни, експерти майже одноставно висловлюють сумнів щодо цього. На думку голови аналітичного центру «Інституту американістики» В. Фарапонова, яку він висловив у коментарі УП, позиція Путіна залишиться незмінною, а візит С. Віткоффа й Дж. Кушнера до Москви, найімовірніше, не вплинув глобально на російського диктатора. Та й узагалі, їхня зустріч виглядала радше як розмова російського

лідера зі старими друзями. Щодо України, то ця поїздка була потрібна, щоб якось продовжувати контакти між українською та американською стороною. Крім того, В. Зеленський і його команда постійно запрошували посланців Д. Трампа приїхати в Україну, зокрема їх чекали і на День Незалежності.

«Якийсь поштовх до перемовин цей візит може дати, але ми розуміємо, що це залежить не від цієї пари людей. Змістовних змін можна було б очікувати, якби, наприклад, приїхав М. Рубіо або коли, можливо, приїде Д. Трамп. І я не кажу, що це буде або має статися завтра, але над цим треба працювати, тому що візиту Кушнера і Віткоффа поки не достатньо», – зазначив В. Фарапонов (URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2026/09/07/8052344>).

Політолог, голова правління Центру прикладних політичних досліджень «Пента» В. Фесенко оцінює поїздку американських посланців як спробу перезапустити процес, який за незмінного підходу Вашингтону може тривати місяцями без остаточного результату, бо Кремль поки не бачить достатньої причини змінювати свою позицію (URL: <https://explainer.ua/vizyt-vitkoffa-i-kushnera-do-kyueva-chomu-nemaye-proryvu-v-myrnyh-peregovorah>).

Як підкреслює В. Фесенко, наразі ми маємо лише спробу відновлення переговорного процесу і поки що невідомо, чи вдасться його відновити. Візит С. Віткоффа та Дж. Кушнера до Москви показав, і дуже помітно, особливо із заяв Ушакова, що Москва не налаштована на припинення війни, тим більше на компромісній основі. Тому, за словами політолога, навіть якщо переговори буде відновлено, малоймовірно, що вони дадуть результат, бо жодна зі сторін не йде на жодні поступки, що робить ситуацію в переговорному процесі майже безвихідною. Утім, переконаний експерт, на сьогодні головним є не домовитися про повне припинення вогню, а хоча б зберегти безпосередньо переговорний процес. Важливо, щоб сторони продовжували діалог, навіть якщо йдеться лише про окремі питання, наприклад про припинення вогню на морі, щодо енергооб'єктів або поетапно. «Я впевнений, що такі переговори рано чи пізно розпочнуться, хай навіть не зараз. Сама спроба їх відновити – це вже правильний крок. Але розраховувати на якийсь реальний результат сьогодні, на жаль, не доводиться», – вважає В. Фесенко (URL: <https://focus.ua/uk/eksklyuzivnyy/766936-vizit-vitkoffa-ta-kushnera-do-moskvi-ta-kiyeva-chomu-mir-ne-stav-blizhchim-fokus>).

Аналогічні тези просуває голова аналітичного центру «Ділова столиця» В. Денисенко, який напередодні візиту американських спецпредставників до Москви прогнозував, що Путін виставить максимальні вимоги, розраховуючи на поспіх Д. Трампа, обумовлений прагненням досягти помітного зовнішньополітичного результату напередодні проміжних виборів. Публічні заяви російської сторони після зустрічі відповідають цій логіці. Але що швидше Д. Трампу потрібна домовленість, то вигідніше Путіну затягувати процес і чекати на кращу пропозицію, говорить В. Денисенко. Цей дисбаланс, на його думку, збільшує ризик тиску на Київ. США мають прямі важелі впливу

на Україну через військову допомогу, розвіддані й політичну підтримку. Домогтися поступок від Росії буде складніше, якщо Вашингтон не готовий підвищувати для неї ціну продовження війни.

Голова правління Інституту світової політики В. Шлінчак вважає, що можливості примусити Кремль до предметних переговорів почнуть звужуватися навесні 2027 р., коли увагу США дедалі більше поглинати президентська кампанія, а Європи – власні вибори. На його думку, до того часу позицію Росії можуть змінити насамперед зростання воєнних втрат і посилення українських ударів по російських військових, промислових та енергетичних об'єктах.

Якщо США запропонують припинення вогню без попереднього відведення українських військ і підкріплять цю пропозицію тиском на Росію, переговори можуть перейти до предметної фази. Якщо ж Вашингтон знову шукатиме поступок переважно з боку Києва, дипломатична активність не змінить розрахунків Кремля (URL: <https://explainer.ua/vizyt-vitkoffa-i-kushnera-do-kyueva-chomu-nemaє-proryvu-v-myrnyh-peregovorah>).

На думку старшого аналітика Центру ініціатив «Повернись живим», аналітика Національного інституту стратегічних досліджень, військового і політичного експерта М. Белєскова, мирний процес, започаткований Д. Трампом, вибудований таким чином, що наразі радше імітує рух до переговорів, ніж створює умови для завершення війни. За словами експерта, у 2025 р. американські представники в межах мирного процесу фактично зосереджувалися на контактах із Москвою, після чого Україні доводилося протистояти російським вимогам за підтримки європейських партнерів. Тепер же представники США приїхали до Києва, щоб безпосередньо почути українську позицію. Вона залишається незмінною: Україна готова до припинення війни по нинішній лінії фронту, але не погоджується на поступки щодо територій, суверенітету й безпеки (URL: <https://tsn.ua/ukrayina/myr-chy-hlukhyy-kut-analyt-k-rozkryv-shcho-naspravdi-oznachaye-vizyt-vitkoffa-i-kushnera-do-kyueva-3163382.html>).

М. Белєсков наголошує, що поява американських посередників у Києві не означає, що хтось в адміністрації Д. Трампа раптом став більш проукраїнським. На його думку, це насамперед результат того, що Україна змогла посилити свою переговорну позицію на полі бою. Зокрема, підтримка Європи та розвиток роботизованих систем дали Україні змогу стримувати темпи російського наступу й не допустити масштабних проривів оборони. Водночас Україна нарощує масштаб і темп ударів по території Росії.

Проте головна проблема, за оцінкою М. Белєскова, полягає безпосередньо в конструкції мирного процесу. Експерт вважає, що переговорний процес за адміністрації Д. Трампа наразі вибудований таким чином, що не наближає мир. Причина – відсутність реального поля для компромісу між Україною та Росією. Сторони мають принципово різні позиції щодо своїх інтересів та умов завершення війни. При цьому США, за словами

М. Белєскова, не змогли системною політикою підтримки України та тиском на Росію змусити Москву істотно зменшити свої вимоги.

На думку експерта, нинішній мирний процес фактично існує паралельно з реальною динамікою війни. Сила переговорної позиції України та Росії визначається передусім їхньою здатністю продовжувати бойові дії, залучати необхідні ресурси, утримувати фронт і завдавати ударів по тилу противника. Тому безпосередньо факт зустрічей американських посередників із представниками України не означає автоматичного наближення завершення війни.

М. Белєсков зазначає, що українська влада навряд чи буде публічно заявляти про безперспективність нинішнього формату переговорів, оскільки Києву необхідно продовжувати взаємодію зі США. «Зрозуміло, що наша влада не скаже, що мирний процес імені Дональда Трампа мертвонароджений через те, як організований. Не скаже, бо ми маємо танцювати цей танок», – зазначив він.

Водночас політолог І. Рейтерович вважає, що перший візит С. Віткоффа та Дж. Кушнера до України став істотним кроком у відновленні переговорного процесу, хоча сторони мали різні очікування. За його словами, приїзд американської делегації мав ознайомчий та оціночний характер. «Він був важливим, тому що це їхній перший візит в Україну – раніше подібних візитів і близько не було. Але очікування були різними. Для американців – це більше можливість проаналізувати ситуацію та визначити можливості відновлення переговорів у тристоронньому або чотиристоронньому форматі», – зазначив він (URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20260908-shans-na-myr-chy-politychnyj-manevr-pidsumky-vizytu-kushnera-ta-vitkoffa-do-kyyeva>).

Політолог наголосив, що головної мети на цьому етапі вдалося досягти – цей візит істотно підвищив імовірність відновлення дипломатичних контактів уже найближчим часом. Показово в цьому контексті, що вже через два дні після того, як американські посланці поїхали зі столиці, В. Зеленський заявив, що С. Віткофф і Дж. Кушнер знову відвідають Україну. Проте він не уточнив, коли саме це може відбутися. Крім того, В. Зеленський повідомив, що розраховує на особисту зустріч із Д. Трампом вже у 20-х числах вересня. Також він додав, що тристоронні переговори між командами України, США та РФ можуть відбутися на майданчиках в ОАЕ, Швейцарії або Туреччині.

Анонс В. Зеленського про повторний візит спецпредставників Д. Трампа свідчить про продовження переговорного процесу, заявив І. Рейтерович. Якщо Д. Трамп вирішить просувати тему переговорів та завершення війни, то С. Віткофф і Дж. Кушнер приїдуть ще раз, але вже з конкретнішими пропозиціями, запевнив він.

Водночас політолог вважає, що спецпредставники Д. Трампа частково підготували підґрунтя для майбутнього контакту президентів України та США. «Рішення про особисті зустрічі ухвалюються в дещо іншому форматі. Але очевидно, що вони обмінялися думками, можливо, висловили позицію.

Українська сторона з чимось погодилася або висловила свої пропозиції. Це впливатиме на організацію особистої зустрічі з Трампом», – наголосив він.

Відповідаючи на запитання про те, про що свідчить залучення безпекових радників Франції, Великої Британії та Німеччини до переговорів у Києві, І. Рейтерович заявив, що це була очікувана історія. «Давно говорили, що формат розширюватиметься. Ця трійка хотіла долучитися до перемовин. Я думаю, що формат може бути розширений – долучаться щонайменше дві країни, які теж висловлювали таке бажання: Польща та Італія. Але це четверта сторона – європейські країни, про яку давно говорили і без якої всі перемовини не мали б сенсу», – зазначив він.

За логікою Д. Трампа, платити за подальше відновлення України та багато інших речей повинна Європа. Але щоб вона брала в цьому участь, її треба залучати до перемовин, наголосив І. Рейтерович. Однозначно це йде на користь, бо ці країни займають як правило проукраїнську позицію. На думку політолога, це може сприяти якісному обговоренню питань, визначенню подальших гарантій безпеки та інших важливих для України моментів (<https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20260908-shans-na-myr-chy-politychnyj-manevr-pidsumky-vizytu-kushnera-ta-vitkoffa-do-kyyeva>). Політичний експерт А. Городницький додає, що участь європейців дає змогу розділити відповідальність та нівелювати односторонній тиск США на Україну (<https://www.facebook.com/radioNV.ua/posts/%EF%B8%8F-результати-візиту-в-україну-спецпосланців-президента-сша-віткоффа-та-кушнера-й/1691563849641540>).

Політолог П. Олещук вважає, що приїзд американських перемовників до української столиці засвідчив серйозний зсув у свідомості американської сторони. Вашингтон нарешті визнав, що будь-які переговори щодо майбутнього нашої держави неможливі без безпосереднього узгодження позицій з Києвом. Експерт зазначив, що ключовим підсумком візиту стала відсутність гучних і однобоких заяв з боку Д. Трампа після повернення його посланців до США. Раніше за американською стороною неодноразово фіксувалося відтворення суто російських наративів.

«Віткофф і Кушнер приїхали до Вашингтону, і ми не почули заяв Трампа про те, що от вони принесли прекрасний мир, Путін хоче миру, у Росії є цікаві пропозиції, Україна не хоче миру і т. д. Тобто цього разу не було відтворення суто російського порядку денного», – наголосив політолог (https://24tv.ua/vizit-vitkoffa-kushnera-do-kiyeva-politolog-otsiniv-rezultati_n3138051).

За словами П. Олещука, рух до збалансованості позиції американської сторони виник не на порожньому місці. Це стало наслідком системної роботи української дипломатії, яка пояснювала Вашингтону необхідність слухати обидві сторони.

Аналізуючи заяви американських дипломатів про взаємовигідність миру та економічної співпраці, політолог звернув увагу на фундаментальну

помилку Вашингтону: команда Д. Трампа досі намагається сприймати очільника Кремля як бізнесмена, якому можна запропонувати гроші в обмін на зупинку війни. «Вони торгуються не з бізнесменом, а з вождем тоталітарної секти, який упевнений, що він несе спасіння людству. Постійні пропозиції американців, мовляв, давайте щось разом побудуємо, а торгувати вигідніше, ніж воювати – це все безглуздо», – підкреслив П. Олещук.

Експерт підсумував, що територіальні вимоги Кремля є лише спробою раціоналізувати загарбницькі цілі. Насправді ж фундаментальною причиною війни для Росії залишається безпосередньо факт існування незалежної української держави (URL: https://24tv.ua/vizit-vitkoffa-kushnera-do-kiyeva-politolog-otsiniv-rezultati_n3138051).

Американські експерти, з якими поговорила Українська служба Голосу Америки, погоджуються, що візит до Києва спеціальних представників Білого дому С. Віткоффа і Дж. Кушнера може допомогти їм краще зрозуміти позиції України для подальшого процесу перемовин. Д. Креймер, директор Інституту Д. Буша, каже, що не бачить жодних ознак того, що Путін зацікавлений у завершенні війни, тож єдиний спосіб прийти до миру – продовжувати надавати Україні військову допомогу та посилювати санкції проти Росії. «І чітко дати зрозуміти, що ми на боці України», – зазначив Д. Креймер (URL: <https://www.holosameryky.com/a/8194301.html>).

Він додав, що приїзд Дж. Кушнера і С. Віткоффа до Києва є «показовим». «Вони відвідували Росію безліч разів, але не ступали на українську землю впродовж останніх півтора року. І тому це стало б хоча б сигналом того, що вони розуміють: Україна – це країна, яку потрібно повноцінно залучати до будь-якого можливого процесу для завершення цієї війни. Це не можуть бути лише візити до Путіна в Росію. Мають бути і візити до України. Їм також потрібно на власні очі побачити, з чим Україна стикається щодня. І я вважаю, що саме це стало б головним результатом такого візиту».

К. Волкер, експосол США в НАТО й колишній спецпредставник першої адміністрації Президента Д. Трампа в Україні, а нині експерт Центру аналізу європейської політики (СЕРА), оцінює поїздку Дж. Кушнера та С. Віткоффа до Києва як «інакший візит, але не з точки зору припинення війни, серйозних переговорів з Росією та укладання мирної угоди. Нічого подібного не буде». Путін не ставиться до перемовин серйозно, адже не зацікавлений у припиненні агресії, натомість просто хоче використати цей перемовний процес, щоб спробувати отримати поступки від України, «тож це нікуди не призведе», переконаний К. Волкер.

«Просто поїхавши до України, побачивши це все на власні очі, поговоривши з людьми, побачивши будівлі, ви відкриваєте очі на те, що тут насправді відбувається. Ця одна з найбільших, найпривабливіших, найрозвиненіших країн Європи щочас піддається бомбардуванню з боку Росії. Втрачаються життя, перебувають під загрозою такі системи, як

енергомережа. Час від часу електроенергія відключається. Але це не зруйнує суспільство та країну, це не досягне жодної конкретної мети», – зазначає К. Волкер. Колишній спецпредставник адміністрації Д. Трампа переконаний, що ця поїздка змінить точку зору С. Віткоффа і Дж. Кушнера, «це буде дуже важливо для розвитку подій» (URL: <https://www.holosameryky.com/a/8194301.html>).

Д. Гербст, колишній посол США до України та експерт аналітичного центру «Атлантична рада» у Вашингтоні, погоджується, що візит до Києва дасть змогу С. Віткоффу й Дж. Кушнеру не лише зустрітися з В. Зеленським та українськими посадовцями, а й на власні очі побачити наслідки російської агресії. «І це може покращити їхнє розуміння та полегшити їхню місію зі спроби досягти справжнього миру. Тому що єдиний спосіб досягти справжнього, а не фальшивого миру, – це чинити тиск на Кремль, щоб Путін зрозумів, що ціна продовження цієї війни занадто висока», – наголосив експосол в інтерв'ю Українській службі Голосу Америки (URL: <https://www.holosameryky.com/a/8194301.html>).

Ряд законодавців від Республіканської та Демократичної партій розкритикували візит американських посланців до Москви й Києва. Конгресмен від Республіканської партії Д. Бейкон дивується, чому на зустрічах у Києві та Москві не було державного секретаря США, який відповідає за зовнішню політику США. «У нас є величний державний секретар, щоб займатися цими справами. Де він?» – запитує Д. Бейкон у мережі “X” (URL: <https://www.holosameryky.com/a/8195148.html>).

Конгресмен від Демократичної партії Т. Ліу називає американську позицію слабкою на цих зустрічах. «Адміністрація Трампа демонструє величезну слабкість перед Путіним. Це лише продовжить війну. Єдиний спосіб посадити Путіна за стіл переговорів – це перемогти військові сили Путіна в Україні. Путін розуміє лише силу. Він насміхається із фрази Дж. Кушнера про “прагнення”», – реагує на візит конгресмен.

Про позитив візиту С. Віткоффа та Дж. Кушнера пише відома в США республіканка М. Моббс, керівник Центру за американську безпеку, донька колишнього спецпосланця Президента США К. Келлога. Сам факт, що візит Дж. Кушнера та С. Віткоффа до Києва відбувся – це вже зусилля, які слід відзначити, пише М. Моббс у мережі “X”. «Це сигналізує про зобов'язання відновити переговори і, що важливо, схоже, є бажання допомогти Україні підготуватися до майбутньої зими та очікуваної російської кампанії проти української енергетичної та критично важливої інфраструктури. Якщо це перетвориться на відчутну американську підтримку, це має величезне значення».

М. Моббс позитивно оцінила присутність на переговорах у Києві європейських радників з нацбезпеки. «Європа... повинна відігравати серйозну роль у формуванні нової архітектури безпеки», – пише експертка.

Донька К. Келлога додала, що «Україні потрібно готуватися до надзвичайно складної осені та зими. Росія має всі стимули посилити тиск на енергетичну інфраструктуру, стійкість цивільного населення та фронт. Не слід прикрашати цю реальність».

Про «болісну зиму» для України та Росії говорить і екскерівник Секретної розвідувальної служби Великої Британії Д. Соверс, який нині є виконавчим директором компанії з надання професійних послуг “Newbridge Advisory”. В інтерв’ю виданню “Financial Times” він позитивно оцінив зусилля американських посланців щодо відновлення переговорів. На думку Д. Соверса, жодна угода між Україною та Росією неможлива до наступної весни, а тривалий мир неможливий, поки Путін залишатиметься при владі.

Колишній посол США до України С. Пайфер сумнівається в тому, що Росія готова до будь-яких поступок. «Чи може Віткофф назвати один істотний компроміс, який пропонує Путін для закінчення війни між Росією та Україною?» – запитує він у мережі “X”.

Про те, що Путін не готовий до жодних поступок, пише в щоденному звіті Інститут вивчення війни (ISW), аналізуючи візит американських посланців до Росії та України. Зокрема, на думку аналітиків, Путін не готовий до компромісів, бо він дезінформований про ситуацію на полі бою. «Особа, близька до Кремля, заявила перед візитом Віткоффа та Кушнера до Москви, що мирної угоди не буде, доки російські війська не захоплять решту Донецької області, і зазначила, що Путін впевнений, що російські війська можуть захопити всю Донецьку область до кінця 2026 р. – останнього терміну, встановленого Кремлем для досягнення цієї мети. Брехня та перекручування інформації російськими військовими командирами на багатьох рівнях, імовірно, спонукають Путіна до думки, що російські війська можуть досягти поставлених цілей у Донецькій області до кінця 2026 р., тому йому не потрібно йти на жодні компроміси», – ідеться в аналізі Інституту вивчення війни (URL: <https://nv.ua/ukr/world/geopolitics/vimogi-putina-vihodyat-za-mezhi-donbasu-zvit-isw-pro-vitkoffa-i-kushnera-u-kiyevi-ta-moskvi-50639029.html>).

Водночас, як підкреслюють фахівці ISW, вимоги Путіна виходять за межі Донбасу, про що свідчать як поточні військові операції Росії, так і промова диктатора 2024 р., на яку постійно посиляються російські чиновники. Інститут вивчення війни нагадує, що в наступальних операціях по всій лінії фронту, які ведуть російські війська в Україні, не було б потреби, якби окупанти концентрувалися лише (або хоча б переважно) на захопленні суто Донецької області. «Російські війська проводять значні наступальні операції на півночі Сумської та Харківської областей, явно прагнучи створити “буферну зону” вздовж міжнародного кордону, що є однією з повторюваних вимог Путіна», – підкреслюють в ISW. Аналітики додають, що одночасно росіяни намагаються наступати в Запорізькій області, щоб об’єднати Оріхівській і Гуляйпільській напрямки наступу для просування на місто Запоріжжя та обійти південні оборонні позиції України.

«Ці наступальні дії є масштабнішими та затратнішими, ніж були б потрібні лише для того, щоб відтягнути українські війська від оборони Донбасу. Вони також не спрямовані безпосередньо на підтримку зусиль Росії щодо захоплення решти Донецької області. Однак вони переслідують інші цілі, про які відкрито заявляв Путін і саме тому вони тривають, і саме тому Путін навряд чи зупинить бойові дії, навіть якщо російським військам вдасться захопити всю Донецьку область, що саме по собі залишається малоімовірним», – підкреслюють фахівці інституту.

Вони також акцентують увагу на заявах, які зробив помічник Путіна Ю. Ушаков 6 вересня після переговорів диктатора зі С. Віткоффом і Дж. Кушнером. Фактично Ю. Ушаков наголосив, що на цій зустрічі з американцями Путін підтвердив відданість Москви досягненню всіх цілей воєнним шляхом та наголосив на тому, що Кремль наполягає на необхідності усунути так звані «першопричини» війни. В ISW нагадують, що під цим Путін має на увазі свої безкомпромісні вимоги щодо повної капітуляції України як передумови для «мирних» переговорів, про що постійно заявляє роками, зокрема з літа 2024 р. Ці вимоги вимагають виведення українських військ з усіх територій Луганської, Донецької, Запорізької та Херсонської областей (включаючи райони, які росіяни ще не окупує); демілітаризацію та «денацифікацію» України, під якими Путін має на увазі заміну нинішнього уряду країни проросійським; майбутній нейтралітет України, який, зокрема, виключає членство в НАТО. «Заява Ушакова після зустрічі Путіна з Віткоффом і Кушнером свідчить про те, що Кремль, як і раніше, не бажає йти на будь-які істотні компроміси щодо максималістських вимог Росії», – наголошує ISW.

Водночас аналітики підкреслюють, що Путін «подвоює ставку» на викривлене розуміння реалій на полі бою та наполягає, що його спотворена подача фактичних реалій війни й має стати основою для будь-яких мирних переговорів щодо України. Однак насправді Росії не вдається досягти своїх цілей на полі бою, наголошують аналітики. ISW вважає, що з поточними темпами просування (2,36 км² на день у серпні 2026 р.) російські війська не зможуть окупувати всю Донецьку область до 2032 р. – якщо взагалі здатні її захопити. Аналітики підкреслюють, що про захоплення Донеччини до кінця 2026 р. точно не йдеться і Путін вже не менше 15 разів переносив заявлені термінів захоплення Донбасу з лютого 2022 р., тоді як російські війська не змогли виконати жодного з них. Російські війська воюють за Костянтинівку з жовтня 2025 р. і не змогли повністю окупувати її за 11 місяців, не кажучи вже про те, щоб увійти до Слов'янська, Краматорська чи Дружківки.

Тож вигадки Путіна про реалії на полі бою «залишаються відірваними від реальності оборонних можливостей України, деградації наступальних можливостей Росії та складної й обширної місцевості, через яку російським військам доведеться пробиватися, щоб досягти стратегічної мети Путіна в цьому регіоні», наголошують в ISW.

ISW не готовий оцінити, чи зможуть російські війська захопити решту території Донецької області в певний період часу. Аналітики нагадують, що темпи просування Росії значно сповільнилися з 2025 р., а Україна довела, що може блокувати тактичну ініціативу РФ на кількох ділянках лінії фронту та перешкоджати російській логістиці, і Росії важко протидіяти цим українським зусиллям. «Ані траєкторія, ані ймовірна динаміка поточного конфлікту не свідчать про те, що російські війська зможуть незабаром різко прискорити темпи свого просування, якщо підтримка України з боку Заходу триватиме приблизно на поточному рівні», – резюмують фахівці ISW.

Таким чином, візит Дж. Кушнера та С. Віткоффа до Києва поки що залишається човниковою дипломатією з надією на відновлення реальних перемовин між Україною та Росією. Водночас уже зрозуміло, що до мирної угоди ще далеко. І хоча посланці Д. Трампа приїхали з новими ідеями, їхній зміст і готовність Росії на них погодитися залишаються невідомими. Тож поки незрозуміло, чи вдасться Вашингтону знову посадити всі сторони за стіл і коли, чи захоче Д. Трамп якось тиснути на Росію для припинення війни. Україні тим часом доведеться готуватися до складної зими та посилення обстрілів Росії. Водночас обговорення під час зустрічей з американськими посланцями та за участі представників європейських країн зимового пакету допомоги, підтримки ППО, енергетики тощо підсилює сподівання, що візит до Києва Дж. Кушнера та С. Віткоффа все ж матиме позитивні наслідки.

О. Аулін, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Ситуація навколо Баб-ель-Мандебської протоки: оцінки експертів

На початку вересня, як і два роки тому, в районі Червоного моря знову відбулося загострення воєнно-політичної ситуації, яке спричинили єменські хусити. Майже одразу чергове протистояння призвело до зростання цін на пальне. Сьогодні можливі наслідки конфлікту між хуситами та Саудівською Аравією активно обговорюються в експертному середовищі. Проте оцінки подальшого розвитку подій суттєво відрізняються, оскільки нинішнє загострення має не лише ситуативні, а й глибокі історичні передумови.

Сучасна нестабільність Ємену значною мірою пов'язана з особливостями формування його державності, яка періодично перебувала на грані фрагментації та зовнішнього поглинання. Крім того, з IX ст. самосвідомість населення гірської півночі країни формувалася навколо зейдитського імамату, що спиралася на одну з течій шиїзму – зейдизм. Водночас британська присутність в Адені, започаткована 1839 р., додала розбіжностей у відносинах мешканців північних районів із переважно сунітським півднем країни.

Розпад Османської імперії посилив цей поділ. У 1918 р. зейдитський імам Ях'я заснував Єменське Мутаваккілітське Королівство зі столицею в Сані. Після військової поразки Ємену у війні 1934 р. Таїфський договір закріпив за Саудівською Аравією контроль над низкою спірних територій, а також залишив неврегульованими окремі ділянки кордону. Попри те, що угода припинила бойові дії, її територіальні кордони стали довготривалим джерелом суперечок і сприяли збереженню безпекового напруження в двосторонніх відносинах, яка остаточно була врегульована лише договором 2000 р.

Республіканський переворот 1962 р. знищив імамат, але Ємен перетворився на арену опосередкованого протистояння насерівського Єгипту та Саудівської Аравії. Це зафіксувало стратегічну недовіру Ер-Ріада до республіканської Сани. За цей час Південь еволюціонував від Федерації Південної Аравії до проголошення в 1967 р. прорадянської Народно-демократичної республіки Ємен, утворивши ідеологічну антитезу переважно племінному світу півночі країни.

Об'єднання країни в 1990 р. оголило дисбаланс. Південні еліти оцінювали подальші події як монополізацію влади представниками півночі й починали відверто демонструвати своє незадоволення. Це спровокувало заколот 1994 р. та наступний реванш Сани. Обраному президентом зейдиту А. Салеху до 2011 р. вдавалося втримувати владу завдяки складному балансу між політичними, племінними та регіональними силами. Одним із наслідків не завжди вдалого перерозподілу ресурсів стало ігнорування деградації зейдитської провінції Саади на півночі країни. Поступово соціальний занепад і підтримана центром салафітська експансія перетворили Саади на потужний мобілізаційний ресурс для майбутніх хуситів.

Після протестів 2011 р., що відбулися на тлі Арабської весни та ослаблення центральної влади, хусити почали швидко розширювати свій вплив. У 2014 р. вони захопили адміністративний центр провінції Амран, а на початку 2015 р. встановили контроль над президентською резиденцією в Сані. У відповідь у березні 2015 р. Саудівська Аравія сформувала коаліцію, яка розпочала військову операцію проти хуситів. Утім, багаторічна кампанія не призвела до перемоги союзників. Паралельно з цим посилювалася політична активність у південному Ємені, яка дедалі частіше супроводжувалася виступами під гаслами за автономію або незалежність (URL: <https://adastra.org.ua/blog/yemen-najgirsha-gumanitarna-katastrofa-na-zemli>). У результаті країна фактично перетворилася на арену боротьби кількох військово-політичних угруповань.

Нова фаза конфлікту в Ємені розпочалася після початку війни між Ізраїлем і ХАМАС у жовтні 2023 р. Хусити заявили про підтримку палестинців і почали систематично атакувати торговельні судна в Червоному морі. Це змусило значну частину судноплавних компаній обходити Африку через мис Доброї Надії. На початку 2024 р. США та Велика Британія розпочали удари по об'єктах хуситів. У лютому 2024 р. Конференція ООН з торгівлі та розвитку

(UNCTAD) зазначала, що атаки на комерційні судна вже істотно вплинули на роботу Суецького каналу та почали змінювати маршрути міжнародної торгівлі (URL: <https://unctad.org/publication/review-maritime-transport-2024>).

Із цього приводу І. Семиволос, директор Центру близькосхідних досліджень, наголошував, що головною проблемою є не стільки кількість ракет чи дронів, якими хусити можуть уразити конкретні судна, скільки сама їхня спроможність постійно створювати загрозу для судноплавства. На його думку, така ситуація здатна безпосередньо впливати на світову торгівлю та змушувати міжнародних гравців шукати політичні механізми впливу на Іран, який має тісні відносини з хуситами (URL: <https://espreso.tv/svit-mozhливosti-u-khusitiv-obstrilyuvati-korabli-uchervonomu-mori-budut-shche-dovgo-tsentr-blizkoskhidnikh-doslidzhen>).

Подальший розвиток подій показав, що військова відповідь США та їхніх союзників не ліквідувала самої причини проблеми. Хусити зберегли військовий потенціал, контроль над значною частиною півночі Ємену та можливість використовувати ракети й безпілотні системи для тиску на противників. Ще у 2024 р. О. Демченко звертав увагу на значну чисельність та озброєність хуситських сил, а також на те, що після багаторічної війни вони не лише не були розгромлені, а навпаки – зберегли здатність вести асиметричне протистояння з набагато сильнішими противниками (URL: <https://weukraine.tv/article/vijna-na-blizkomu-skhodi-khto-taki-jemenski-khusitichomu-atakujut-ta-choho-prahnut>).

У 2026 р. до вже наявної ракетно-дронові загрози додався територіальний фактор. 10 вересня 2026 р. Reuters повідомило про захоплення хуситами портового міста Моха та їхнє просування в напрямку островів Ханіш. Наступного дня хуситські сили досягли острова Перим (Ма'юн), розташованого безпосередньо біля Баб-ель-Мандебської протоки (URL: <https://www.reuters.com/world/middle-east/saudi-says-no-danger-after-khamis-mushait-alert-amid-clashes-with-houthis-2026-09-10/>).

За оцінкою Reuters, таке просування створило для США та їхніх союзників нову проблему, оскільки хусити отримали потенційну можливість безпосередньо загрожувати одному з ключових морських проходів між Червоним морем та Аденською затокою (URL: <https://www.reuters.com/world/middle-east/houthi-advance-yemen-puts-us-new-bind-2026-09-12/>).

С. Вертгайм із Carnegie Endowment for International Peace вважає, що просування хуситів ускладнює попередню стратегію Вашингтону щодо стримування Ірану без розширення прямої військової участі США. Колишній помічник держсекретаря США з питань Близького Сходу Д. Шенкер у свою чергу назвав одночасний контроль Ірану або його союзників над Ормузькою та Баб-ель-Мандебською протоками одним із найгірших можливих сценаріїв через потенційний вплив на енергетичні та торговельні потоки (URL:

<https://www.reuters.com/world/middle-east/houthi-advance-yemen-puts-us-new-bind-2026-09-12/>).

Водночас нинішня ситуація не означає автоматичного припинення судноплавства через Баб-ель-Мандеб. За даними Associated Press, рух суден через протоку залишається приблизно на 60 % нижчим за рівень до початку хуситських атак наприкінці 2023 р. Головний редактор Lloyd's List P. Мід зазначає, що значна частина перевізників уже переорієнтувала маршрути, тому територіальне просування хуситів не обов'язково означає миттєве різке погіршення ситуації. Водночас воно може посилити позиції угруповання для подальшого розширення контролю (URL: <https://apnews.com/article/yemen-houthis-iran-strait-mokha-shipping-ab2e69eb2959979bae44eb4d45ae637e>).

Подальший розвиток ситуації значною мірою залежатиме від того, чи зможуть хусити перетворити останні територіальні здобутки на стійку військово-політичну присутність біля морського маршруту. На основі наведених експертних оцінок можна виокремити два основні сценарії розвитку ситуації.

Перший передбачає перехід до системного тиску на судноплавство. Так, аналітики Chatham House Н. Лабх та Ф. аль-Муслімі ще в липні 2026 р. оцінювали ризик того, що тривале протистояння навколо Баб-ель-Мандебської протоки може призвести не лише до збереження перебоїв у світовому судноплаванні, а й до послаблення міжнародної системи колективної морської безпеки та розширення регіонального конфлікту. На їхню думку, хуситам необов'язково досягати військової перемоги над міжнародними силами або знищувати значну кількість суден. Достатньо підтримувати постійний рівень невизначеності, за якого перевізники змінюватимуть маршрути, а страхові компанії підвищуватимуть ставки (URL: <https://www.chathamhouse.org/2026/07/houthi-red-sea-blockade-will-collective-maritime-security-be-defended-or-break-down>).

Разом із тим експерти звертають увагу на обмежені можливості самого хуситського руху. Попередні американські удари вже завдали значної шкоди його військовій інфраструктурі та каналам постачання. Водночас зберігається системна залежність хуситів у передових військових технологіях від Ірану, який сам перебуває в непростій ситуації через конфлікт зі США. Тому тривалість кризи залежатиме і від здатності хуситів підтримувати необхідний рівень військової активності, не провокуючи відповідь, яка перевищуватиме політичні вигоди від їхніх дій (URL: <https://www.chathamhouse.org/2026/07/houthi-red-sea-blockade-will-collective-maritime-security-be-defended-or-break-down>).

Другий сценарій виходить із того, що територіальні здобутки не перетворюються на стійкий контроль. Так, професор King's College London А. Кріг досить стримано ставиться до останніх військових успіхів хуситів. На його думку, вони стали можливими переважно через слабкість і роз'єднаність сил, що протистоять руху «Ансар Аллах», а не лише через різке посилення

військової переваги самих хуситів. А. Кріг також вказує на слабкі управлінські можливості руху, що може ускладнити конвертацію військового успіху в стабільний контроль над територіями та морськими комунікаціями (URL: <https://www.aljazeera.com/news/2026/9/11/can-the-houthis-close-the-red-sea-after-seizing-the-yemen-coast>). Це означає, що захоплення окремих територій та островів ще не гарантує здатності довгостроково утримувати їх і створювати ефективну систему управління.

Таку саму проблему порушує професор Австралійського національного університету А. Салех. На його думку, повний фізичний контроль над протокою хуситам не потрібен: сама можливість загрожувати судноплавству створює для них важелі впливу. Водночас він наголошує на іранському чиннику. Посилення позицій хуситів біля входу до Червоного моря створює для Тегерана додатковий інструмент тиску у протистоянні зі США. У поєднанні із ситуацією навколо Ормузької протоки це потенційно розширює можливості Ірану впливати на глобальні енергетичні потоки (URL: <https://www.aljazeera.com/news/2026/9/11/can-the-houthis-close-the-red-sea-after-seizing-the-yemen-coast>).

Оцінюючи потенційні економічні та геополітичні наслідки розвитку подій, експерт Council on Foreign Relations Е. Фішман вважає, що повністю перекрити Баб-ель-Мандебську протоку складніше, ніж Ормузьку, оскільки для суден існують альтернативні маршрути. Однак їх використання означає значно більші відстані, триваліший час доставки та додаткові витрати. Тому навіть часткове порушення роботи протоки може мати відчутні економічні наслідки (URL: <https://www.cfr.org/articles/another-hormuz-the-red-seas-threat-to-the-global-economy>).

Інший експерт CFR, М. Гевін, звертає увагу на ширший геополітичний контекст. Подальше загострення може накладатися на конфлікти та суперництво в Судані, Сомалі й Ефіопії, зокрема навколо доступу до портової інфраструктури та морських комунікацій у цій частині Африки (URL: <https://www.cfr.org/articles/another-hormuz-the-red-seas-threat-to-the-global-economy>).

Аналізуючи захоплення Мохи й можливе закріплення хуситів на островах поблизу Баб-ель-Мандебу, американські аналітики Institute for the Study of War та Critical Threats Project припускають, що наступним кроком може стати захоплення територій на узбережжі південніше Мохи для створення безпечних сухопутних комунікацій із островом Перим. Наявність таких логістичних маршрутів визначатиме, чи зможуть хусити перетворити нинішній успіх на постійну військову присутність безпосередньо біля судноплавних шляхів (URL: <https://www.criticalthreats.org/analysis/iran-update-september-10-2026>).

Для України ситуація навколо Баб-ель-Мандебської протоки має насамперед економічне та безпекове значення. Погіршення умов судноплавства може спричиняти зростання вартості пального, фрахту та

страхування. Для українського експорту це означатиме додаткові витрати на доставку зерна, олії, металу та іншої продукції до країн Азії, Африки й Близького Сходу. Обхід Червоного моря збільшує тривалість доставки та може створювати додаткові логістичні обмеження. Це важливо не лише з економічного погляду: стабільність торговельних маршрутів безпосередньо впливає на доступність продукції українських виробників для країн Глобального Півдня.

Ситуація навколо Баб-ель-Мандебу також демонструє взаємопов'язаність морських безпекових ризиків. Це підкреслює важливість розвитку морського спостереження, захисту портової інфраструктури, берегових радарних систем, супутникового моніторингу, безпілотних засобів та обміну розвідувальною інформацією з партнерами. Для Києва важливо, щоб міжнародні партнери розглядали загрозу в Червоному морі не як ізольовану проблему Ємену, а як частину ширшої системи регіональних конфліктів та іранського впливу через союзні збройні угруповання.

Подальший розвиток ситуації навколо Баб-ель-Мандебу значною мірою залежатиме від того, чи зможуть хусити перетворити нещодавні територіальні здобутки на стійку військову присутність у районі протоки та наскільки масштабною буде міжнародна відповідь. Наведені експертні оцінки демонструють два основні підходи: один акцентує на здатності хуситів підтримувати тривалий тиск на судноплавство, інший – на обмеженнях їхньої спроможності встановити стабільний контроль над новими територіями.

Водночас експерти сходяться в тому, що для дестабілізації морських перевезень не обов'язково повністю перекривати Баб-ель-Мандебську протоку. Сам ризик атак може змушувати судноплавні компанії змінювати маршрути, збільшувати витрати на страхування та закладати додаткові логістичні витрати. Тому навіть за відсутності повної блокади протоки нестабільність її проходження може мати помітні економічні наслідки для міжнародної торгівлі.

Для України це питання має не лише економічне, а й безпекове значення. Зміни на ключових морських маршрутах впливають на вартість енергоносіїв, перевезення українського експорту та загальну стабільність глобальної логістики. Крім того, розвиток подій у Червоному морі демонструє, наскільки локальне протистояння може швидко створювати ризики для міжнародних транспортних систем.

Отже, найбільш визначальним чинником найближчого періоду буде не сам факт територіального просування хуситів, а їхня здатність зберігати довготривалий тиск на судноплавство та реакція на це з боку регіональних і міжнародних гравців. Саме від цього залежатиме, чи залишиться нинішнє загострення черговим епізодом регіонального протистояння, чи переросте у тривалішу кризу, здатну впливати на світову торгівлю та безпеку морських комунікацій.

Техніко-економічні проблеми логістики експорту аграрно-продовольчої продукції України у 2026–2027 рр.

У середині 2026 р. стрімко загострились логістичні проблеми експорту української аграрно-продовольчої продукції на міжнародні ринки, основна частина якого у фізичному обчисленні здійснювалась через морські порти Великої Одеси – Одесу, Південний та Чорноморськ. Хоча, за інформацією пресслужби Адміністрації морських портів України (АМПУ), ще за підсумками першого півріччя 2026 р. українські морські порти обробили 42,4 млн т вантажів, що перевищувало показники минулого року. При цьому «основу вантажопотоку традиційно склала аграрна продукція – її обсяги сягнули 23,6 млн т, що на 20 % більше порівняно з аналогічним періодом 2025 р.» (URL: <https://censor.net/biz/news/4013911/agroeksport-cherez-porty-ukrayiny-zris-na-20-za-piv-roku>). При цьому вартість експорту української агропродовольчої продукції у I півріччі становила 12,5 млрд дол. (URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war>).

Проте вже в липні й, особливо, у серпні поточного року інтенсивність російських повітряних атак на портову інфраструктуру та судна, що перевозили експортовану з України аграрно-продовольчу продукцію, стрімко зросла. В результаті, наприклад, за даними Міністерства аграрної політики, лише у період з 1 до 21 серпня 2026 р. Україна експортувала лише 539 тис. т зерна – проти 1,73 млн т за аналогічний період минулого року (URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/kanal-sulina-na-dunaji-znizhennya-propusknoji-zdatnosti-dlya-zernovogo-eksportu-50635959.html>).

Аналогічним чином погіршилась ситуація і з поставками на експорт партій українського насіння соняшнику й рослинної олії. Саме продаж зазначених вище товарів на міжнародні ринки забезпечує більшу частину валютної виручки від експорту всієї української аграрно-продовольчої продукції. Причому експорт зернових й олійних культур та продуктів їх переробки за своєю технічною природою є дуже матеріаломістким, що й визначає особливу роль вітчизняних морських портів у його функціонуванні.

Тому, як наголошують експерти, цього року «систематичні російські атаки на порти Великої Одеси істотно ускладнили експорт української агропродукції, створили додатковий тиск на логістичну систему та збільшили потребу в потужностях для зберігання нового врожаю». При цьому у відкритих джерелах інформації доволі часто згадується досвід блокування Росією українських морських портів та подальший досвід їх деблокування у 2022–2023 рр. Утім, тодішня й нинішня російські блокади українських

морських портів мають дуже суттєві відмінності у засобах їх реалізації, а отже – і у відповідних інструментах протидії з боку Сил оборони України.

У 2022–2023 рр. Росія блокувала українські морські порти силами Чорноморського флоту. Україна нейтралізувала цю блокаду за допомогою морських безпілотних катерів. Тоді росіяни не завдавали таких потужних ракетно-авіаційних ударів по портовій та залізничній інфраструктурі, суднам, які транспортують товари українського аграрно-продовольчого експорту та об'єктам зберігання української аграрно-продовольчої продукції. У 2026 р. у своїй спробі заблокувати морські шляхи експорту української аграрно-продовольчої продукції Росія зробила ставку саме на ракетно-авіаційні удари по згаданих об'єктах. Це істотно ускладнило можливості нейтралізації російської спроби масштабної блокади українських портів суто військовими засобами.

Утім, досвід подолання невійськовим шляхом наслідків російської блокади через вітчизняні морські порти експорту української аграрно-продовольчої продукції у 2022–2023 рр. нині є надзвичайно цінним. Цей досвід свідчить, що із суто технічних позицій протидіяти нині російській блокаді роботи українських морських портів можна завдяки диверсифікації шляхів і засобів експорту української аграрно-продовольчої продукції та збільшення сукупних потужностей для зберігання такої продукції за умов одночасної територіальної деконцентрації таких об'єктів. Причому територіальна деконцентрація потужностей для зберігання аграрно-продовольчої продукції за одночасної диференціації шляхів її експорту дає змогу радикально зменшити втрати цієї продукції від російських ракетно-авіаційних ударів. Утім, як свідчить досвід організації логістики експорту української аграрно-продовольчої продукції під час повномасштабної війни з Росією, диверсифікації шляхів і засобів експорту цієї продукції навіть суто технічно є вельми складним завданням. Адже, за даними Центру економічних стратегій та Всеукраїнської аграрної ради, через вітчизняні морські порти проходило близько 90 % обсягів українського агропродовольчого експорту (URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/>; <https://hromadske.ua/ukrayina/267688-ukrayina-vtratyla-tretynu-spromoznostey-eksportu-zerna-v-chornomu-mori-reuters>).

Водночас наприкінці серпня поточного року перший заступник міністра з відновлення, інфраструктури та транспорту С. Деркач повідомив, що «альтернативні маршрути, що охоплюють Дунайські порти, залізничну та автомобільну логістику, дають змогу експортувати близько 4,5 млн т вантажів на місяць із 6 млн т, які міг забезпечити український морський коридор. За його словами, серед альтернативних маршрутів, які напрацьовує міністерство, важливу роль відіграють Дунайські порти, які вже почали працювати в посиленому режимі та можуть перевалювати до 3 млн т вантажів на місяць. Перший заступник міністра підтвердив, що Росія посилила атаки й на ці порти, але зауважив, що міністерство приймає додаткові рішення для забезпечення

їхньої роботи, й за останній місяць Дунайські порти вже втричі збільшили обсяги перевалки вантажів ... Він уточнив, що залізничні маршрути можуть забезпечити перевезення ще близько 1–1,5 млн т вантажів на місяць, тоді як автомобільний транспорт – близько 200–300 тис. т, що й виводить на загальну цифру у 4,5 млн тон» (URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/dunajski-porti-vtrici-narostili-perevalku-vantaziv-za-misac-mininfrastrukturi>).

Як розповів заступник директора Департаменту комерційної роботи АТ «Укрзалізниця» В. Ткачов, «щорічний обсяг експорту зернових у воєнний час складає до 50 млн т на рік і приблизно 30 – 35 млн т експортується саме залізницею... На жаль, альтернативні шляхи тільки на третину зможуть задовольнити потреби. Тобто Україні зараз треба продати 50 млн т зерна. Але наші західні прикордонні переходи максимально, що зможуть переварити, передати до Європи – це лише 1 млн т на місяць. Приблизно 0,5 млн т ми перевеземо залізницею через Дунай. Тобто 1,5 млн т – це обсяг, який здатна перевезти залізниця. Приблизно ще 0,5 млн т забезпечить автотранспорт. Таким чином, ми вийдемо на 2–2,5 млн т. експорту агропродукції через альтернативні шляхи, через Європу і через порти Дунаю. Що таке 2 млн т на місяць – це 24 млн т на рік. Це рівно половина того, що нам потрібно», – зазначив він (URL: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/zablokovaniy-eksport-dlya-agrarijiv-realizuvavsya-maksimalno-negativniy-scenariy>).

Дещо по-іншому оцінюють пропускні спроможності альтернативних маршрутів транспортування зерна на експорт деякі вітчизняні ЗМІ, хоча й без посилення на конкретні джерела статистичних даних, які вони наводять. Зокрема зазначається, що «у серпні альтернативними шляхами України вдалось експортувати 1,7 млн т збіжжя, це приблизно третина від того обсягу, що можна було б експортувати за останній місяць, якби РФ не блокувала морське сполучення. Пропускна здатність альтернативних маршрутів відверто невелика: за найоптимістичнішими даними, через Польщу в місяць може транспортуватись до 660 тис т, до 1,5 млн т – через Румунію, до 400 тис т – іншими маршрутами» (URL: <https://censor.net/biz/resonance/4021790/yak-nevelykym-agrariyam-otrymaty-derjpidtrymku>).

За даними сайту «Економічна правда», «за перше півріччя 2026 року Україна експортувала 50,7 млн т товарів, дві третини яких – 34 млн т – пройшли через Велику Одесу». При цьому, як зазначали наприкінці липня автори цього сайту, «решта маршрутів – Дунай, залізниця, автотранспорт – за жоден місяць першого півріччя (2026 р. – Ред.) не вивезли понад 3 млн т (вантажів. – Ред.). Це «стеля», а не резерв: Велика Одеса в найкращий місяць давала 7,4 млн т.

Дунайська логістика дорожча за одеську на 20–30 дол. за тонну, а канали обмежують осадку суден до 5,5–6,7 м. Фрахт з дунайських портів до Єгипту за два тижні подорожчав з 35 дол. до 43–55 дол. за тонну. Порт Констанца тим часом чекає власний великий урожай: румунська пшениця з поставкою в серпні коштує 247 дол. за тонну, і українське зерно конкуруватиме з місцевим

за потужності румунських портів. Польща наростила потужності з перевалки зерна з 8 млн т до 14 млн т на рік, але західний кордон фізично пропускає 10–11 млн т усіх вантажів» (URL: <https://epravda.com.ua/weeklycharts/zupinka-morskogo-koridoru-odesa-vtratila-kontrol-nad-eksportom-zerna-824109>).

Розглядаючи можливі варіанти організації логістики експорту аграрно-продовольчої продукції, треба враховувати, що через морські порти Україна разом з аграрно-продовольчою продукцією експортувала також такі матеріалоємні товари, як залізна руда, метали та металеві вироби. Тому підприємства вітчизняного гірничо-металургійного комплексу також претендують на певну частину потужності логістичних маршрутів, альтернативних морським портам, для експорту своєї продукції. І цю конкуренцію треба брати до уваги при оцінці імовірних перспектив організації експорту української аграрно-продовольчої продукції шляхами, альтернативними морським.

У цьому контексті доцільно звернутись до новітнього історичного досвіду функціонування логістичної системи експорту українського зерна під час повномасштабної війни з Росією. Наприклад, в Україні у період 2022–2026 рр. максимальні обсяги транспортування на експорт зернових та олійних культур за видами транспорту та каналами транспортування були такими: Дунайські порти – 2,2 млн т (2023 р., серпень), залізниця – по 1,0 млн т (2022 р., листопад, грудень), автотранспорт – 0,6 млн т (2022 р., листопад).

Вельми показовою є також динаміка обсягів транспортування на експорт зернових та олійних культур з України за видами транспорту та каналами транспортування. Статистичні дані свідчать, що обсяги транспортування на експорт зернових та олійних культур у зазначених видах транспорту та каналах транспортування почали стрімко зростати з початком повномасштабної воєнної агресії Росії проти нашої держави та блокади російським військово-морським флотом українських морських портів. Так, якщо у березні 2022 р. через Дунайські порти, залізницею й автотранспортом з України було експортовано 0,3 млн т зернових та олійних культур, то у липні 2022 р., тобто напередодні початку дії російсько-української зернової угоди, було експортовано вже 2,3 млн т зазначених культур. У період дії цієї угоди (серпень 2022 р. – липень 2023 р.) щомісячні сумарні обсяги експорту зернових та олійних культур через Дунайські порти, залізницею і автотранспортом, експортовані з України, коливались у межах 1,6 млн т (квітень 2023 р.) – 2,9 млн т (березень 2023 р.).

Утім з припиненням дії російсько-української зернової угоди обсяги експорту зернових та олійних культур через Дунайські порти, залізницею і автотранспортом спочатку дещо зросли. Так, у серпні 2023 р. сумарні обсяги експорту зернових та олійних культур через Дунайські порти, залізницею і автотранспортом, експортовані з України, зросли до 3,1 млн т. У подальшому, з набранням сили відновленого каналу експорту української аграрно-продовольчої продукції на міжнародні ринки через морські порти Великої

Одеси, намітилася доволі чітка тенденція до зниження сумарних обсягів експорту зернових та олійних культур через Дунайські порти, залізницею і автотранспортом. У результаті, наприклад, протягом 2025 р. щомісячні сумарні обсяги експорту зернових та олійних культур зазначеними каналами коливались у межах 0,2 – 0,4 млн т (URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war>).

Причому таке значне зниження обсягів експорту зернових та олійних культур через Дунайські порти, залізницею і автотранспортом мало під собою потужну економічну основу, оскільки експорт зернових та олійних культур з України морським шляхом помітно дешевший, а отже – більш конкурентоспроможний, ніж аналогічний експорт через Дунайські порти, залізницею і автотранспортом.

Стосовно ж нинішньої ситуації з експортом вітчизняної аграрно-продовольчої продукції, то міністр аграрної політики та продовольства України Т. Висоцький на брифінгу наприкінці серпня повідомив, що Україна у період з 1 до 26 серпня «експортувала альтернативними шляхами 1,423 млн тон зернових, олійних культур та продуктів їх переробки, що становить 33 % необхідних на цей період обсягів. «По зернових ми експортували всього 21 % потенційної потреби. Решта – це олія, олійні та шроти. Там, у принципі, обсяги експорту відповідають потребам на поточний момент», – зазначив він. При цьому Т. Висоцький підкреслив, що «експорт залізницею та через Дунай становив приблизно по 600 тис. т, тоді як автомобільний транспорт залишається найменшим за обсягами – близько 80 тис. т. Із цього обсягу близько 40 тис. т припадає на олійні культури, що пов'язано з високою вартістю автомобільних перевезень». За його словами, протягом вересня цього року альтернативними шляхами може бути експортовано до 2 млн т, як і прогнозувало раніше Міністерство аграрної політики та продовольства (URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/1196703.html>).

Також ще в середині серпня міністр аграрної політики та продовольства України Т. Висоцький повідомив, що потужність залізничного маршруту через Молдову для експорту української аграрної продукції становить 500–800 тис. т. Водночас він зазначив, що «наразі зарано говорити про необхідність подальшого розширення цього каналу, оскільки після досягнення обсягу 800 тис. т можуть виникнути обмеження з прийманням вантажів на молдовському боці» (URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/1193188.html>).

До того ж, вивіз аграрно-продовольчої продукції з України залізницею може бути тільки початковим етапом її поставки до іноземних морських портів для подальшого експорту морським шляхом. І в цьому випадку постає питання про достатність відповідних портових потужностей для перевалки таких вантажів. Наприклад, за розрахунками експерта AGRIColumn Ц. Георге, румунський порт Констанца може зіткнутися з дефіцитом потужностей для перевалки української та румунської агропродукції.

За його словами, «українські джерела прогнозують, що через Румунію може пройти 70 % українського експорту сировинних товарів, тоді як решта 30 % – через Польщу, Угорщину та інші сусідні країни». Потенційний обсяг українських вантажів на румунському напрямку він оцінює у 37,5 млн т. Водночас експортний потенціал самої Румунії цього року становить щонайменше 20 млн т агропродукції. Місткість сховищ у порту Констанца, за даними Ц. Георге, після модернізації терміналів Comvex і Sanopus зросла до 2 млн т. За умови 20 оборотів на рік розрахункова пропускна спроможність порту становить близько 40 млн т. Таким чином, загальна потреба України та Румунії у перевалці може сягнути 57,5 млн т, що на 17,5 млн т перевищує розрахункові можливості порту. Оскільки Румунія вже експортувала близько 5,75–6 млн т, потенційний дефіцит до кінця періоду Ц. Георге оцінює у 11,6 млн т.

Аналітик наголосив, що цей розрахунок не враховує соняшниковий і ріпаковий шрот, соняшкову та ріпакову олію, а також вантажі із Сербії, Угорщини та Молдови, які також проходять через Констанцу. Додатковими обмеженнями можуть стати необхідність розділяти вантажі за країною походження, різні способи їх доставки до порту, черги суден і погіршення погодних умов узимку. За словами Ц. Георге, маршрут через Румунію залишається для України найпростішим і найменш витратним із логістичного погляду. Водночас він вважає, що румунська влада недостатньо залучена до координації роботи з агробізнесом» (URL: <https://latifundist.com/novosti/71029-konstantsi-mozhe-ne-vistachiti-potuzhnostej-dlya-perevalki-ukrayinskogo-agroeksportu--rumunskij-analitik>).

Зі свого боку, власник та голова правління компанії Frontier Logistics Б. Пенчковський заявив, що «транзит українського агроекспорту в Польщі наразі обмежують три фактори – наявність потужностей для зберігання сипучих вантажів і перевалки контейнерів у портах, доступність спеціалізованих вагонів, а також пропускна здатність прикордонних переходів... За словами експерта, після початку повномасштабного вторгнення й блокування портів у 2022 р. польські інвестори розширили портову інфраструктуру, додавши близько 250 тис. т потужностей для зберігання. Теоретично це дало б змогу обробляти 6–8 млн т українського експорту. Проте коли у 2024–2025 рр. українські вантажі повернулися до портів Великої Одеси, ця інфраструктура залишилася без роботи. Аби уникнути збитків, польські компанії переорієнтувалися на інші вантажі.

Як наслідок, вільних потужностей для накопичення великих партій зерна (суднами від 30 тис. т) у польських портах наразі фактично немає. Для можливого рішення Frontier Logistics ініціює проєкт будівництва спеціалізованого терміналу та шукає українських співінвесторів для створення своєрідного «страхового поліса» для агроекспорту, зазначив Б. Пенчковський.

Другою істотною проблемою є гостра нестача спеціалізованих вагонів-хоперів. Польська логістика історично не мала потреби у великій кількості

таких вагонів: якщо у 2022 р. державний перевізник мав близько 200 зерновозів, то сьогодні загальний парк разом із приватним становить близько 800 одиниць, що є «краплею в морі» від реальної потреби. Тому Б. Пенчковський закликав українських партнерів не уникати альтернатив і ширше використовувати напіввагони зі спеціальними тентами, а також сипучі контейнери. «Досвід компанії підтверджує надійність цього методу без жодних втрат чи скарг на зниження якості. Третій виклик – це пропускна здатність кордонів, яка загалом використовується нижче свого потенціалу через нерівномірне навантаження. Рішення лежить у перенаправленні частини потягів з перевантажених напрямків на вільні», – резюмував експерт (URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/polska-logistika-ne-gotova-do-zrostanna-tranzitu-ukrainskogo-zerna-frontier-logistics>).

Разом із тим, «за даними консалтингової компанії ASAP Agri, станом на 25 серпня понад 50 суден очікували проходу через Сулінський канал, тоді як до українських дунайських портів щодня прямували лише від п'яти до семи суден ... Після того як російські атаки фактично заблокували чорноморські порти України, через які проходило 90 % експорту зерна країни, частину вантажів перенаправили через дунайські річкові порти, які мають значно меншу пропускну спроможність», – ідеться в повідомленні Reuters. При цьому «ситуацію ускладнює конкуренція зернових вантажів за доступ до каналу з пріоритетнішими перевезеннями, зокрема паливом. Крім того, роботу портів доводиться призупиняти під час повітряних тривог, що спричиняє додаткові затримки» (URL: <https://interfax.com.ua/news/general/1196319.html>).

Проведений аналіз підтверджує необхідність врахування того факту, що реорганізація логістики експорту вітчизняної аграрно-продовольчої продукції шляхами, альтернативними морським, потребує певного часу для подолання проблем її трансформації та досягнення максимально можливих показників транспортування як з технічних, так і з економічних причин. Останні ми окремо розглянемо далі.

Таким чином, зазначені вище ймовірні обставини змін у логістиці аграрно-продовольчої продукції, у тому числі й на експорт, свідчать, що за нових обставин функціонування вітчизняного аграрно-промислового комплексу виключного значення набуває ефективна організація зберігання вирощеної сільськогосподарської продукції. При цьому, як показав нинішній перебіг бойових дій, об'єкти зі зберігання сільськогосподарської та іншої продовольчої продукції також можуть піддаватись російським ракетно-дроновим атакам. Це обумовлює необхідність не лише захисту таких об'єктів засобами протиповітряної оборони, а також потребує їх виробничої де-концентрації та територіального розосередження з метою мінімізації втрат від російських ракетно-дронових атак.

При цьому деякі експерти наголошують, що, зважаючи на те, що в Україні сьогодні є сертифіковані елеватори потужністю 53 млн т одночасного зберігання, й завдяки поліпропіленовим рукавам і складам аграрії зможуть

розмістити ще 15 млн т збіжжя, не варто поспішати експортувати зерно у збиток. Єдиним питанням, на їхню думку, залишається відсутність у сільгоспвиробників обігових коштів перед посівною, і тут, на думку учасників ринку, дуже важлива підтримка держави (URL: <https://agroportal.ua/publishing/lichnyi-vzglyad/zablokovaniy-eksport-dlya-agrarijiv-realizuvavsya-maksimalno-negativniy-scenariy>).

Ще у середині серпня міністр аграрної політики та продовольства України Т. Висоцький повідомляв, що «за поточного темпу обмеженого експорту без портів Великої Одеси фактично в листопаді Україна матиме дефіцит внутрішніх потужностей для зберігання зерна, який може становити від 8 до 11 млн т» (URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/v-ukrajini-ponad-8-mln-tonn-zerna-zakladut-v-timchasovi-zasobi-dlya-zberigannya-zbizhzhya>).

Утім пізніше ЗМІ повідомили, що «Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Всесвітня продовольча програма ООН (ВПП), Mercy Corps та Український Червоний Хрест розпочинають нову програму з надання агровиробникам України рішень для тимчасового зберігання зерна. Як повідомляє прес-служба ФАО, ініціатива допоможе агровиробникам у дев'яти областях безпечно зберегти врожай в умовах обмежених можливостей експорту, що загострюють наслідки спричинених війною пошкоджень інфраструктури для зберігання зерна та логістики. Кожен зерновий рукав — великий гнучкий полімерний мішок місткістю близько 200 т зерна – можна встановити безпосередньо на території господарства, створюючи додаткові потужності там, де стаціонарних сховищ немає або їх недостатньо.

У межах нової ініціативи зернові рукави буде надано виробникам зерна та олійних культур у таких областях: Дніпропетровській, Донецькій, Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській та Чернігівській областях. Агровиробники, які обробляють від 100 до 3000 га землі, матимуть право безкоштовно отримати зернові рукави. Пріоритет надаватиметься сільськогосподарським підприємствам, які зазнали значних пошкоджень аграрної інфраструктури. Підтримка призначена виключно для зберігання власної продукції зернових та олійних культур, що дасть змогу спрямувати наявну допомогу виробникам із нагальними потребами у додаткових потужностях для зберігання (URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/rukavi-dlya-zerna-dadut-agrariyam-9-oblastey-u-dar-startuvalo-podannya-zayavok>).

Таким чином, проведений вище аналіз свідчить, що суто технічно реорганізація логістики експорту вітчизняної аграрно-продовольчої продукції, насамперед зернових та олійних культур, шляхами альтернативними морським, потребує певного часу для подолання проблем її трансформації та досягнення максимально можливих показників обсягів транспортування цієї продукції. Проте реально провести зазначену реорганізацію логістики

експорту вітчизняної аграрно-продовольчої продукції без вирішення пов'язаних з цим процесом економічних проблем неможливо.

Зокрема, як вважають фахівці Центру економічних стратегій, «тривала блокада портів спричинить втрати експорту, валютні коливання, падіння внутрішніх цін на експортні товари та вичерпання складських потужностей. Також зростуть логістичні витрати, скоротяться маржа та оборотний капітал, ускладняться посівні кампанії, відбудеться втрата частки ринку та зупиниться робота підприємств (URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war>).

Це дуже узагальнена, хоча, в основному, правильна характеристика економічних втрат України від систематичних російських повітряних атак на порти Великої Одеси. Утім, оскільки події швидко розгортаються в часі, така оцінка є недостатньою для адекватного розуміння та вирішення техніко-економічних проблем логістики експорту аграрно-продовольчої продукції з України у 2026–2027 рр. Тому дещо детальніше зупинимось саме на економічних аспектах реорганізації логістики експорту української аграрно-продовольчої продукції.

Наприклад, на думку завідувача відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», члена-кореспондента НААН О. Захарчука, «проблема зупинки відвантаження українського зерна з морських портів виходить далеко за межі експорту і може вплинути на весь виробничий цикл урожаю 2027 року».

«Економічний механізм ризику має такий вигляд: обмеження експорту сприяє накопиченню зерна, а це створить дефіцит складських потужностей, що вимушено збільшить внутрішній продаж частини продукції та негативно вплине на зниження внутрішніх цін. Тобто відбудеться скорочення доходів аграріїв, виникне дефіцит оборотних коштів та вже ризик скорочення виробництва наступного року», – пояснив він. За його словами, накопичення нереалізованого зерна може поставити під загрозу фінансову спроможність насамперед малих і середніх агропідприємств проводити наступну посівну кампанію.

О. Захарчук вважає, що вирішення проблеми сьогодні не варто зводити до пошуку дешевшої логістики. «Через закриття або блокування портів вартість аграрної логістики зростає у півтора-два рази. У цілому від початку блокади портів вартість логістики до найближчого порту Констанца (Румунія) коштуватиме аграрію 60-70 дол./т зерна, до порту Гданськ (Польща) – 82–85 дол./т. Нині завдання полягає у різкому нарощуванні пропускну здатності цих маршрутів», – зазначає експерт. На думку О. Захарчука, «Україні необхідно сформувати диверсифіковану систему аграрної логістики, у якій морський транспорт залишатиметься основним, але не буде єдиним критично важливим каналом експорту».

«Стратегічним завданням має стати створення мультимодальної, диверсифікованої та інтегрованої з транспортною системою ЄС зернової логістики, яка не залежатиме критично від одного маршруту. Такий підхід

дасть змогу зменшити вразливість українського аграрного експорту до окремих логістичних обмежень та забезпечити стабільніші канали збуту продукції», – резюмував О. Захарчук (URL: <https://agroportal.ua/news/ukraina/diversifikaciya-zernovoji-logistiki-strategichne-zavdannya-ukrajini>).

Утім, погоджуючись загалом з ідеєю О. Захарчука щодо необхідності створення в Україні мультимодальної, диверсифікованої та інтегрованої з транспортною системою ЄС зернової логістики, яка не залежатиме критично від одного маршруту, треба водночас висловити деякі зауваження стосовно цієї пропозиції.

Насамперед в умовах повномасштабної війни треба розглянути практичні заходи зі створення такої мультимодальної системи зернової (і не лише зернової) логістики у часовому вимірі. При цьому обов'язково треба враховувати об'єктивну ймовірність виникнення вельми чисельних реальних і потенційних конфліктів інтересів суб'єктів ринку аграрно-продовольчої продукції, так чи інакше причетних до функціонування такої системи. Зокрема, про такі конфлікти інтересів уже згадувалось вище під час розгляду можливості експорту українського зерна та насіння олійних культур через морські порти в Румунії та Польщі.

Вагому роль у вирішенні таких конфліктів інтересів могли б зіграти відповідні органи Європейського Союзу. Зокрема, на початку вересня речник Європейської комісії заявив: «У відповідь на погіршення ситуації в Чорному морі та зростаючі проблеми для судноплавства, зокрема в Дунайському регіоні, Єврокомісія підтримує зв'язок з українською владою та сусідніми з Україною країнами для розв'язання поточних проблем, також використовуючи механізми “коридорів солідарності” з метою адаптації пропускної здатності до зростаючого попиту на транспорт та підтримки доступу України до міжнародних ринків». За його словами, Дунайський коридор залишається «найперспективнішою альтернативою з огляду на потенційну пропускну здатність» (URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/4161607-evrokomisia-vvazae-dunajskij-koridor-alternativnim-slahom-eksportu-ukrainskoi-agroprodukcii.html>). Хоча при цьому про конкретні заходи, яких може вжити Європейська комісія для вирішення поточних проблем, вітчизняні ЗМІ не згадують.

Вище наводилася точка першого заступника міністра з відновлення, інфраструктури та транспорту С. Деркача про те, що «альтернативні маршрути, що охоплюють Дунайські порти, залізничну та автомобільну логістику, дають змогу експортувати близько 4,5 млн т вантажів на місяць із 6 млн т, які міг забезпечити український морський коридор». Однак президент об'єднання підприємств «Укрметалургпром» О. Каленков та генеральний директор асоціації «Український клуб аграрного бізнесу» (УКАБ) О. Хоменко на спільній пресконференції спростовували оцінки, що «альтернативні шляхи можуть прийняти до 75 % вантажів, які раніше йшли морем». За словами

О. Каленкова, реальна спроможність (альтернативних шляхів. – Прим. ред.) становить до 30 % і лише за сприятливих умов – достатнього рівня води в Дунаї та злагодженої роботи з Румунією і Польщею. Правда, О. Каленков оцінював логістичні можливості сукупного експорту, а не лише аграрно-продовольчої продукції.

Водночас додатковою проблемою логістики експортних товарів було названо підвищення вантажних тарифів «Укрзалізниці». О. Хоменко вважає, що це рішення має бути тимчасово скасоване, оскільки залізниця вже втратила близько 75 % вантажів, які раніше рухалися у напрямку портів, а дорожчі тарифи лише погіршують ліквідність підприємств. Зокрема він зазначив, що «доставка вантажів до альтернативних портів Чорного або Балтійського моря коштує додатково близько 50–90 євро на тонну. Це знижує конкурентоспроможність аграрного експорту та скорочує валютну виручку».

При цьому серед можливих рішень розв'язання проблеми експорту української продукції аграрії та металурги називають відновлення «коридорів солідарності», компенсацію частини логістичних витрат, створення окремого механізму підтримки «Укрзалізниці» для здешевлення перевезень постраждалим галузям та розвиток державного страхування воєнних ризиків. За оцінкою УКАБ, на компенсацію логістики через європейських перевізників може знадобитися близько 1 млрд євро» (URL: <https://www.unian.ua/economics/other/agrariji-ta-metalurgi-zaklikali-uryad-rozblokuvati-porti-alternativi-moryu-nemaye-13489962.html>).

Зі свого боку Д. Марчук, заступник голови Всеукраїнської аграрної ради (ВАР), робить висновок, що наразі європейська логістика хоч суходелом, хоч річками перебуває під значним тиском обставин. Тому, «навіть якщо ми щось вигадасмо нове», то все одно не зможемо вийти «хоча б на 70 % від того, що нам вдавалося експортувати морем – максимум, буде 50 % від загальних транзитних потреб України (біля 2,5 млн тон продукції на місяць)».

Тим часом М. Гопка, керівник аналітичного відділу УКАБ, зберігає більше оптимізму. Зокрема він зазначає, що «політичні заяви та протести поки не зупинили український транзит... Навпаки, транзит поступово зростає». Причому, за його словами, наші сусіди поведуться дуже по-різному щодо України у цей скрутний час, бо відчують до нас конкуренцію. «Польща залишається найбільш політично чутливим маршрутом. Варшава дозволяє транзит, але наполягає на повному контролі та досить обережно говорить про його подальше збільшення. Румунія є значно більш передбачуваним партнером – вона нарощує прийом українських вантажів, забезпечує вихід через порт Констанцу та працює над збільшенням пропускної спроможності дунайського маршруту, – інформує експерт УКАБ. – Паралельно Україна та Молдова опрацьовують додатковий залізничний коридор через Молдову до Румунії. Польща, Словаччина чи Угорщина більше захищають власні внутрішні ринки. Румунія частково може виступати нам конкурентом, але водночас є критично важливим транзитним партнером».

Водночас міністр аграрної політики Т. Висоцький звертає увагу, що сьогодні неможливий вивіз українського зерна під виглядом румунського або польського, що є прихованим реекспортом і чого дуже бояться, власне, західні фермери.

При цьому керівник аналітичного відділу УКАБ М. Гопка визнає, що «певні вигоди від блокади одночасно українських і російських портів наші західні сусіди все ж отримали, але головні “бенефіціари” перебувають не тут, а на іншому континенті. Так само, втім, як і головні постраждалі (крім нас)» (URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/jizha-u-zaruchnikah-hto-zaroblyaye-a-hto-vtrachaye-cherez-blokadu-portiv-13491516.html>). Однак це питання треба спеціально розглядати у контексті розвитку українського аграрно-продовольчого експорту в цілому.

Ще одна сфера конфліктів інтересів, пов’язана з експортом аграрно-продовольчої продукції, про які нині повідомляється у ЗМІ, – закупівля зерна нового врожаю у вітчизняних сільськогосподарських виробників. Механізм цього конфлікту інтересів, наведений вище завідувачем відділу інвестиційного та матеріально-технічного забезпечення Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», членом-кореспондентом НААН О. Захарчуком, має такий вигляд: «Обмеження експорту сприяє накопиченню зерна, а це створить дефіцит складських потужностей, що вимушено збільшить внутрішній продаж частини продукції та негативно вплине на зниження внутрішніх цін. Тобто відбудеться скорочення доходів аграріїв, виникне дефіцит оборотних коштів та вже ризик скорочення виробництва наступного року».

«За даними аналітиків компанії “Barva Invest”, торговельна активність продовжує страждати від атак РФ як по глибоководних, так і по дунайських портах. Жнива нарощують пропозицію на ринку, а попит або відсутній, або тримається на незадовільному рівні; додатково фермерам бракує потужностей для зберігання. Ринок пшениці залишається розбалансованим, а ціни – заниженими для більшості виробників, тому ті, хто має можливість, закладають зерно на зберігання. У дунайських портах попит є, але ціни малопривабливі» (URL: <https://kurkul.com/spetsproekty/1930-eksport-bez-morya-i-desheve-zerno--scho-roblyat-fermeri>).

Спеціалізовані ЗМІ повідомляють про конкретні заходи, до яких вдаються виробники сільгосппродукції за нинішніх обставин її експорту та дуже сильного зниження закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію. Адже нині, за словами заступника голови Всеукраїнської аграрної ради Д. Марчука, у центральних регіонах України фіксується зниження ціни на пшеницю на понад 30 %, у північніших регіонах – понад 50 % від ринкової ціни (URL: <https://www.unian.ua/economics/agro/cini-na-produkti-pidut-ugoru-shcho-podorozhchaye-naybilshe-uzhe-voseni-13489359.html>).

За таких обставин, наприклад, частина сільськогосподарських підприємств зберігає зібране зерно у своїх сховищах, а частина

сільгоспвиробників – «продає лише мінімально необхідне, а форвардні контракти, які фіксують ціну наперед, зараз свідомо обмежує. Зерно тримає в очікуванні кращої ціни. Водночас, коли ціна на зерно падає і продавати його стає не вигідно, то стає дешевше годувати худобу». Директор ПСП «Новоселиця» А. Березовський описує цей момент як точку перелому для власного господарства. За його словами, саме здешевлення корму перевело господарство з нуля в плюс... Є й господарства, для яких це не стільки вигода, скільки єдиний доступний вихід (URL: <https://kurkul.com/news/41999-fermeri-rozpovili-scho-roblyat-iz-pshenitseyu-u-ninishnih-realiyah>; <https://kurkul.com/spetsproekty/1930-eksport-bez-morya-i-desheve-zerno--scho-roblyat-fermeri>).

Для поживлення експорту вітчизняної аграрно-продовольчої продукції уряд, за словами міністра аграрної політики Т. Висоцького, знизив мінімальні експортні ціни на окремі види цієї продукції, оскільки попередні показники перестали враховувати різке зростання логістичних витрат після російських атак на морські порти. За ціни в порту Констанц (Румунія) 220 дол./т пшениці після вирахування витрат на логістику на кордоні, у експортера залишається близько 170 дол./т. Водночас українська індикативна ціна становила 185 дол./т. «Це стримувало експорт», – заявив Т. Висоцький. Тому уряд знизив мінімальну ціну, щоб українське зерно можна було продавати на зовнішніх ринках навіть за високої вартості логістики (URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/eksport-agroprodukciji-ukrajina-znizila-minimalni-cini-cherez-podorozhchannya-logistiki-50633687.html>).

В українському експертному середовищі обговорюються фінансово-економічні втрати, яких зазнає економіка України в цілому від змін у логістиці експорту вітчизняної аграрно-продовольчої продукції на міжнародні ринки, що виникли внаслідок російської воєнної блокади портів Великої Одеси. Зокрема, деякі ЗМІ (URL: <https://hromadske.ua/ekonomika/269028-nbu-otsinyv-zbytku-vid-zupynky-morskoho-eksportu-u-ponad-2-mlrd-dolariv>) звернули увагу, що в Інфляційному звіті (липень 2026 р.) Національного банку України (НБУ), за оцінками НБУ, «прямі втрати від недоотримання експортної виручки в другій половині 2026 р. становитимуть понад 2 млрд дол.» (ідеться про всю експортну виручку, а не лише від продажу аграрно-продовольчої продукції. – Прим. ред.). Проте очікується, що ці обсяги будуть експортовані протягом першого півріччя 2027 р., що компенсує негативний ефект. Завдяки розвинутим альтернативним маршрутам і досвіду аграріїв ситуація залишається більш контрольованою, ніж під час блокади 2022 р. (URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2026-Q3.pdf?v=19). Однак при цьому не наводилося таке технічно дуже важливе зауваження на с. 2: «Аналіз у поточному Інфляційному звіті (липень 2026 р.) ґрунтується на наявних даних на дату його підготовки, тому період аналізу для окремих індикаторів може бути різним. Остання дата оновлення даних за більшістю показників у цьому звіті – 29 липня 2026 р., формування прогнозних припущень також було завершено 29 липня 2026 р.».

Зазначене положення у звіті НБУ відображає іманентну необхідність коригування у часі будь-яких економічних прогнозів залежно від обставин їх реалізації за умов війни. Цілком закономірно, що у найближчому майбутньому НБУ відкоригує і цей свій прогноз. Адже вже на початку вересня міністр аграрної політики та продовольства Т. Висоцький у розмові з литовським колегою К. Мажейкою зазначав: «Якщо ситуація з морським експортом не зміниться протягом року, понад 30 млн т української аграрної продукції можуть залишитися невивезеними, а фінансові втрати перевищити 10 млрд дол.» (URL: <https://censor.net/biz/resonance/4021790/yak-nevelykym-agrariyam-otrymaty-derjpidtrymku>).

«В Українському національному комітеті Міжнародної торгової палати заявили, що якщо морський коридор не відновить свою роботу, Україна може втратити близько 10 % ВВП, 17 млрд дол. експортної виручки та ще 8,5 млрд дол. податкових надходжень. Понад 30 млн т агропродукції не потраплять на світові ринки» (URL: <https://www.unian.ua/economics/other/agrariji-ta-metalurgi-zaklikali-uryad-rozblokuvati-porti-alternativi-moryu-nemaye-13489962.html>).

Утім, як зазначалось вище, будь-які прогнози підлягають подальшому коригуванню відповідно до тих чи інших змін об'єкта прогнозування в часі. Повною мірою це стосується й змін у логістиці експорту вітчизняної аграрно-продовольчої продукції на міжнародні ринки. При цьому не можна відкидати й того, що деякі суб'єкти цього ринку зацікавлені в оприлюдненні більш песимістичних оцінок для лобіювання певних корпоративних інтересів. Загалом інформаційні чинники функціонування різних ринків заслуговують на спеціальні дослідження.

Стосовно ж макроекономічних наслідків в Україні від змін у логістиці експорту вітчизняної аграрно-продовольчої продукції на міжнародні ринки, то найбільші втрати української економіки треба очікувати саме через зменшення обсягів експортної виручки, особливо обсягів іноземної валюти та відповідних податкових надходжень. Адже саме це найімовірніше призведе до більшої девальвації гривні по відношенню до долара США, євро та ряду інших іноземних валют, подорожчання імпорту товарів, а звідси – й зростанню інфляції в Україні. Утім не слід забувати, що цілий ряд заходів для подолання негативних наслідків для експорту української аграрно-продовольчої продукції вже вживається. І це дає вважати, що найбільш песимістичні прогнози фінансово-економічних наслідків від блокади Росією українських морських портів не будуть втілені в життя *(Під час підготовки цієї праці було використано інформацію з таких джерел: Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Аграрне інформаційне агентство Agravery.com (<https://agravery.com>). – 2026. – 26–29.08; Економічна правда (<https://www.epravda.com.ua/news>). – 2026. – 22, 29.07; Інтерфакс-Україна (<https://ua.interfax.com.ua>). – 2026. – 6, 14, 17, 25, 27, 28.08, 3.09; Укрінформ (<https://www.ukrinform.ua>). – 2026. – 7.09; УНІАН*

(<https://www.unian.ua>). – 2026. – 3, 4, 7.09; *Цензор.net* (<https://censor.net.ua>). – 2026. – 16.07; 4.09; *Центр економічної стратегії* (<https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war>); *AgroPortal* (<https://agroportal.ua>). – 2026. – 5, 16, 21, 31.08; 5.09; *Hromadske* (<https://hromadske.ua>). – 2026. – 15.07; 7.08; *Kurkul.com* (<https://kurkul.com>). – 2026. – 24.08; *Latifundist.com* (<https://latifundist.com>). – 2026. – 26, 28.08; *NV* (<http://nv.ua>). – 2026. – 18, 21, 28.08).

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

НАН України проводить конкурс на заміщення посад директорів наукових установ.

Національна академія наук України відповідно до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та свого Статуту оголошує конкурс на заміщення посад директорів наукових установ НАН України:

– по Відділенню математики НАН України.

Інституту математики Національної академії наук України;
по Відділенню інформатики НАН України

Інституту інформаційних технологій та систем Національної академії наук України;

Інституту телекомунікацій і глобального інформаційного простору Національної академії наук України;

– по Відділенню механіки і машинознавства НАН України.

Інституту гідромеханіки Національної академії наук України;

– по Відділенню наук про Землю НАН України.

Державної установи «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук Національної академії наук України»;

Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна Національної академії наук України;

Карпатського відділення Інституту геофізики ім. С. І. Субботіна Національної академії наук України; по Відділенню енергетики та енергетичних технологій НАН України

Інституту енергетичних машин і систем ім. А. М. Підгорного Національної академії наук України;

Інституту теплоенергетичних технологій Національної академії наук України; по Відділенню хімії НАН України

Інституту хімії високомолекулярних сполук Національної академії наук України;

Інституту біологічної хімії ім. Ф. Д. Овчаренка НАН України; по Відділенню біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України

Інституту мікробіології і вірусології ім. Д. К. Заболотного Національної академії наук України;

– по Відділенню економіки НАН України.

Інституту економіки промисловості Національної академії наук України;

Науково-дослідного центру індустріальних проблем розвитку Національної академії наук України;

– по Відділенню історії, філософії та права НАН України.

Інституту археології Національної академії наук України;

Інституту соціології Національної академії наук України;

Інституту держави і права ім. В. М. Корецького Національної академії наук України.

Відповідно до Статуту НАН України право висунення кандидатів на посаду директора наукової установи мають: Президія НАН України, відповідне відділення НАН України, члени НАН України, вчена рада наукової установи, колективи наукових відділів наукової установи. Кандидатом на посаду директора наукової установи не може висуватися особа у випадках, передбачених ч. 3 ст. 9 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» та Основними принципами організації та діяльності наукової установи Національної академії наук України, затвердженими постановою Президії НАН України від 29.09.2021 № 291 (п. 4.4, розд. IV).

Кандидат на посаду директора державної наукової установи має вільно володіти державною мовою, мати науковий ступінь доктора наук або доктора філософії (кандидата наук) і стаж роботи на посадах наукових працівників та (або) науково-педагогічних працівників не менше 10 років. Одна й та ж особа не може бути керівником відповідної державної наукової установи більше як два терміни.

Відповідно до ст. 14 Закону України «Про академічну доброчесність» посаду керівника наукової установи не може обіймати особа, стосовно якої у порядку, визначеному цим Законом, було встановлено факт порушення академічної доброчесності, визначеного ч. 2 ст. 23, ч. 4 ст. 24 або ч. 4 ст. 25 цього Закону (протягом 10 років з дня встановлення такого факту).

Вносячи відповідним відділенням НАН України пропозиції щодо претендентів на посаду директора наукової установи НАН України, слід додати такі документи кандидатів:

1. Письмову згоду на балотування, в якій зазначається інформація про застосування або незастосування до претендента обмежень, встановлених ч. 3 ст. 9 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність».

2. Анкету наукового працівника (особовий листок з обліку кадрів) із фотокарткою.

3. Автобіографію (має містити вичерпний і водночас лаконічний опис життя, навчання та діяльності в хронологічній послідовності, а також інформацію про сімейний стан і склад сім'ї).

4. Копії реєстраційного номера платника податків, паспорта громадянина України (засвідчену претендентом), трудової книжки (у разі наявності) або відомості про трудову діяльність з реєстру застрахованих осіб Державного реєстру загальнообов'язкового державного соціального страхування, копії документів про вищу освіту, науковий ступінь та вчене звання.

5. Список наукових праць.

6. Документ, що засвідчує рівень володіння державною мовою відповідно до ч. 3 ст. 10 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної».

7. Довідку про проходження попереднього, періодичного та позачергового психіатричних оглядів встановленої форми.

8. Довідку про відсутність судимості.

9. Інформаційну довідку з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, про відсутність цих правопорушень у кандидата на посаду.

10. Декларацію кандидата на посаду, яка подається відповідно до ч. 3 ст. 45 Закону України «Про запобігання корупції», за умови, що особа не подала щорічну декларацію за минулий рік.

11. Письмову згоду на збір та оброблення персональних даних.

Копії документів, які подаються претендентом (крім копії паспорта, яку засвідчує сам претендент), мають бути засвідчені в установленому порядку.

Прийом документів претендентів здійснюється відповідними відділеннями НАН України протягом двох місяців від дня оприлюднення оголошення – до 18:00 1 листопада 2026 р. за адресою: вул. Володимирська, 54, м. Київ.

Довідки за телефонами відповідних відділень НАН України:

Відділення математики НАН України – 239 6558; 239 6540.

Відділення інформатики НАН України – 239 6560; 239 6541.

Відділення механіки і машинознавства НАН України – 239 66 72; 234 73

87.

Відділення наук про Землю НАН України – 239 6557; 239 6577.

Відділення енергетики та енергетичних технологій НАН України – 234 7300; 239 6644.

Відділення хімії НАН України – 239 6570; 239 6450.

Відділення біохімії, фізіології і молекулярної біології НАН України – 234 4799; 239 6539.

Відділення економіки НАН України – 239 6524; 239 6646.

Відділення історії, філософії та права НАН України – 235 7776; 239 6582.

Підготовка та проведення виборів директорів наукових установ НАН України організовуються цими установами відповідно до Методичних рекомендацій щодо особливостей обрання керівника державної наукової установи, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 14 грудня

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Науковці Інституту гідробіології НАН України дослідили літнє «цвітіння» Київського та Канівського водосховищ.

Науковці інституту впродовж літа 2026 р. досліджували розвиток «цвітіння» води на Київському та Канівському водосховищах. Спостереження показали, що його інтенсивність істотно змінювалася протягом сезону: якщо в середині червня в різних районах водосховищ «цвітіння» майже не спостерігалось, то із середини до кінця серпня, особливо на Київському водосховищі, воно стало значно інтенсивнішим і неоднорідним.

Дослідження проводять у межах проєкту Національного фонду досліджень України «Розробка нових науково обґрунтованих підходів та методів контролю шкідливого “цвітіння” ціанобактерій у великих водосховищах як інструмент забезпечення екологічної безпеки держави» (№ ДР0126U002967).

Упродовж літа фахівці інституту здійснили понад п’ять польових виїздів на Київське та Канівське водосховища. До досліджень залучені альгологи, іхтіологи, гідрологи та біохіміки.

Під час експедицій науковці відбирали проби води для подальшого лабораторного аналізу, зокрема визначення вмісту хлорофілу а – показника, який широко використовують для оцінювання розвитку фітопланктону. Частину фізичних і гідрохімічних параметрів визначали безпосередньо в польових умовах. Також досліджували видовий склад іхтіофауни.

Протягом літа науковці фіксували різний рівень розвитку фітопланктону – від незначного до інтенсивного «цвітіння». Змінювався і склад організмів, що домінували у воді. Крім ціанобактерій, у пробах спостерігали розвиток зелених водоростей, імовірно представників роду *Desmodesmus*. Точний видовий склад фітопланктону встановлять після опрацювання відібраних проб фахівцями-альгологами.

Особливо помітними сезонні зміни стали в серпні. Якщо в середині червня «цвітіння» в різних районах обох водосховищ майже не спостерігалось, то із середини до кінця серпня воно значно посилилося. Найвиразніше це проявилось на Київському водосховищі, де «цвітіння» було інтенсивним і нерівномірним.

Зміни в розвитку фітопланктону позначалися також на гідрохімічних показниках води. Зокрема, науковці фіксували низький вміст розчиненого кисню. Сукупність цих чинників впливала й на поведінку риб у прибережній зоні, що дослідники спостерігали під час останньої літньої експедиції.

Характерного блакитно-зеленого або бірюзового відтінку під час інтенсивного «цвітіння» вода може набувати завдяки пігментам ціанобактерій, зокрема фікоціаніну. Цей водорозчинний пігмент бере участь у поглинанні світла під час фотосинтезу та служить одним із показників розвитку ціанобактерій.

Водночас науковці наголошують, що лише за кольором води не можна визначити ані інтенсивність «цвітіння», ані його потенційну небезпеку. Відтінок залежить не тільки від концентрації фікоціаніну, а і від кількості клітин, глибини та прозорості води, освітлення, завислих частинок, наявності інших пігментів.

Щоб оцінити характер і масштаби «цвітіння», необхідні лабораторні дослідження – визначення складу та чисельності фітопланктону, концентрацій хлорофілу а, фікоціаніну; за потреби – аналіз на наявність ціанотоксинів. Безпосередньо лабораторне опрацювання зібраних упродовж літа проб стане наступним етапом роботи науковців.

Дослідники також звертають увагу, що не кожне «цвітіння» води є шкідливим. Поєднання регулярних експедиційних спостережень з лабораторними дослідженнями дасть змогу детальніше з'ясувати закономірності розвитку цього явища у великих дніпровських водосховищах та оцінити його вплив на водні екосистеми.

Виконавці проєкту дякують Київському рибохоронному патрулю за співпрацю та сприяння у проведенні польових досліджень (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 9.09).*

Науковці Чорноморського біосферного заповідника НАН України оцінили масштаби пожежі на окупованих територіях.

За роки повномасштабної війни пожежі охопили понад третину суходільної частини водно-болотного угіддя міжнародного значення «Тендрівська затока» та більш як половину суходільної частини угіддя «Ягорлицька затока». Обидві території розташовані в межах Чорноморського біосферного заповідника НАН України та нині перебувають під російською окупацією.

Такі результати отримали фахівці Чорноморського біосферного заповідника НАН України за даними дистанційного моніторингу. Польові дослідження на окупованій території наразі неможливі, тому стан природних комплексів відстежують за супутниковими знімками Sentinel-2 із подальшим картуванням і просторовим аналізом у геоінформаційних системах.

Від початку повномасштабного вторгнення у 2022 р. до 31 серпня 2026 р. пожежами хоча б один раз було охоплено 5021,48 га території водно-болотного угіддя «Тендрівська затока» та 2763,29 га території «Ягорлицька затока». Якщо враховувати лише суходільні частини цих угідь, це відповідно 37,51 і 51,98 % їхньої площі.

Сумарна площа всіх закартованих за цей період згарищ була ще більшою – 7985,94 га в межах «Тендрівської затоки» та 4183,55 га в межах «Ягорлицької затоки». Різниця пояснюється повторним вигоранням окремих ділянок: якщо та сама територія горіла кілька разів, площу кожного згарища враховували окремо.

Особливо значними масштаби пожеж стали у 2025–2026 рр.

У межах «Тендрівської затоки» у 2022 р. площа згарищ становила 42,95 га, у 2023 р. – 1557,55 га, у 2024 р. – 548,40 га. У 2025 р. вона зросла до 3098,95 га – найбільшого показника за весь досліджуваний період. За перші вісім місяців 2026 р. площа згарищ уже сягнула 2738,09 га.

Подібна динаміка спостерігається і в межах «Ягорлицької затоки»: 584,48 га – у 2022 р., 513,25 га – у 2023 р., 132,26 га – у 2024 р. та 1710,53 га – у 2025 р. Станом на 31 серпня 2026 р. цей показник становив уже 1243,03 га.

Отже, в обох угіддях площа згарищ лише за перші вісім місяців 2026 р. вже є другою за величиною серед показників за 2022–2025 рр. У «Тендрівській затоці» вона наблизилася до максимуму, зафіксованого за весь 2025 р. Водночас пожежний сезон ще триває.

Вогонь уражає різні типи природних комплексів заповідника. На материкових узбережжях значні площі займають приморські степи, зокрема типчаково-полинові пустельні степові угруповання на ділянках Ягорлицький Кут, Потіївська та Потіївська стрілка.

На піщаних аренах Кінбурнського півострова сформувався унікальний піщаний лісостеповий комплекс, де поєднуються піщано-степові, лучні, лісові, чагарникові, солончакові та водно-болотні біотопи. За результатами дистанційного картування найбільше від пожеж потерпають степові біотопи материкового узбережжя, а в межах аренних лісостепових комплексів – піщані степи, лісова та чагарникова рослинність. Серед водно-болотних біотопів місцями значного ураження зазнають очеретяні та інші прибережно-водні угруповання.

Фахівці наголошують, що відновлення рослинного покриву після пожежі ще не означає повного відновлення екосистеми. Наслідки можуть тривалий час зберігатися в структурі травостою, підстилки, мохового покриву, біологічної ґрунтової кірки та угруповань безхребетних.

Особливу небезпеку становлять повторні пожежі на тих самих ділянках. Якщо нове займання виникає до завершення попереднього відновлення, воно може перервати або істотно змінити природні відновні процеси.

Моніторинг стану окупованих територій Чорноморського біосферного заповідника НАН України триває (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 10.09).

Пропонуємо вашій увазі черговий випуск [№ 7 (222), серпень 2026 р.] інформаційно-аналітичного бюлетеня «Шляхи розвитку української

науки: суспільний дискурс», підготовленого в Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського.

1. Україна в Рамковій програмі «Горизонт Європа»: досягнуті результати, системні виклики та шляхи їх подолання.

2. Новий етап інтеграції: українські учасники отримали доступ до конкурсів Європейського оборонного фонду.

3. Наукові дослідження на замовлення бізнесу: уряд запускає нову модель співпраці науки та бізнесу.

4. МОН України відкриває інтерактивний дашборд «PhD-дослідницькі проекти».

5. Наукові бібліотеки в інформаційному суспільстві: ключові тенденції та перспективи.

Довідково. «Шляхи розвитку української науки: суспільний дискурс» – щомісячний інформаційно-аналітичний бюлетень матеріалів медіа, у якому висвітлюються питання підвищення ефективності наукової діяльності, перебіг реформування української науки, її внесок у суспільний розвиток і підвищення обороноздатності країни, подається інформація про міжнародну наукову співпрацю, здобутки української науки й досвід розвитку наукових досліджень за кордоном. Докладно аналізуються публікації про проблеми цифрової трансформації суспільства, впровадження інноваційної моделі економіки, сучасні аспекти наукової цифрової комунікації. Особлива увага приділяється суспільній дискусії з питань реформування наукової сфери та популяризації науки в українському суспільстві. Подаються наукові статті й аналітичні матеріали науковців Служби інформаційно-аналітичного забезпечення органів державної влади Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Бюлетень є додатком до журналу «Україна: події, факти, коментарі» (виходить двічі на місяць), присвяченого висвітленню й аналізу найактуальніших подій суспільного життя в економічній, політичній та соціальних сферах, проблемам ефективності державотворчого процесу в Україні (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 8.09*).

Студентська родина Київського університету права НАН України поповнилася першокурсниками.

У Київському університеті права (КУП) НАН України 1 вересня 2026 р. відбулася урочиста церемонія вручення студентських квитків першокурсникам та посвята в студенти.

На початку урочистого заходу з вітальним словом виступив ректор КУП НАН України, професор Ю. Бошицький. Він оголосив привітання президента НАН України академіка НАН України А. Загороднього та привітав першокурсників з початком нового, важливого етапу їхнього життя,

побажавши упевненості у власних силах, наполегливості в здобутті знань і високих професійних результатів.

З напутніми словами та щирими побажаннями до студентів звернулися також інші представники адміністрації університету та почесні гості заходу.

Особливо хвилюючим моментом урочистостей стало вручення студентських квитків, а приємним доповненням до них – цінні книги та пам'ятні подарунки.

Урочиста церемонія посвяти першокурсників у студенти пройшла і в Рівненському інституті КУП НАН України.

У своєму вступному слові ректор КУП НАН України Ю. Бошицький зазначив, що інститут сьогодні – це динамічний науково-освітній комплекс Рівненщини, що здійснює підготовку висококваліфікованих юристів для державних і правоохоронних органів, виконавчої влади, судових та правоохоронних органів, органів прокуратури, наукової сфери тощо.

До вітань долучилися представники адміністрації інституту, його науково-педагогічні працівники, гості.

Кульмінацією заходу стало вручення студентських квитків, що офіційно засвідчило приєднання першокурсників до великої академічної родини. Попереду на молодих правників чекають змістовні лекції провідних науковців, практичні семінари, наукові конференції та активне громадське життя (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 3.09*).

Дев'яносто п'ять років від дня народження академіка НАН України В. Лялька (1931–2022), відомого вченого в галузі аерокосмічних досліджень Землі, геології, гідрогеології, геоекології та геотермії, засновника наукового напрямку з дослідження енергомасообміну в геосистемах виповнюється 1 вересня 2026 р.

Понад шість десятиліть його наукової діяльності були пов'язані з Національною академією наук України. В. Лялько розвивав нові методи дослідження Землі, стояв біля витоків становлення в Україні сучасних технологій дистанційного зондування та упродовж 1992–2016 рр. очолював Державну установу «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України».

В. Лялько народився 1 вересня 1931 р. в Переяславі Київської області. Після закінчення з відзнакою геологічного факультету Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка у 1955 р. розпочав роботу в Інституті геологічних наук АН УРСР, де пройшов шлях від інженера відділу гідрогеології до завідувача відділу тепломасопереносу в земній корі. Протягом 1974–1978 рр. був заступником академіка-секретаря, в. о. академіка-секретаря Відділення наук про Землю АН УРСР. З 1992 по 2016 р. – директор Державної установи «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту

геологічних наук НАН України», з 1992 по 2022 р. – член Бюро Відділення наук про Землю НАН України.

У 1964 р. захистив кандидатську дисертацію «Формування, оцінка та прогноз зміни ресурсів підземних вод в умовах посушливої зони України», де вперше застосував новий фізико-математичний підхід – тепловологоперенос у капілярно-пористих середовищах. У 1972 р. успішно захистив докторську дисертацію «Дослідження особливостей тепло- та масопереносу в підземних водах південного заходу Руської платформи та суміжних регіонів». У 1992 р. В. Лялька обрано членом-кореспондентом, у 2010 р. – академіком НАН України.

Як учений-дослідник він зробив істотний внесок у світову геологічну науку. Діапазон його інтересів – дослідження Землі, геологія, гідрогеологія, геоecологія, геотермія. У фундаментальних наукових працях обґрунтував новий напрям у науках про Землю – енергомасообмін у геосистемах, який розвивається у форматі оригінальної наукової школи. Вона розглядає енергомасообмін у геосистемах, його вплив на дуже чутливі до дії різних природних й антропогенних факторів фізико-хімічні і біологічні механізми, які відповідають за формування спектрального відгуку природних об'єктів.

З 1992 р. розпочався новий, аерокосмічний, етап – В. Лялько очолив Центр аерокосмічних досліджень Землі ІГН НАН України, створений за ініціативи президента НАН України академіка Б. Патона. Центр став авторитетною, знаною за кордонами нашої держави організацією в галузі аерокосмічних досліджень Землі. Вийшло друком чимало книг. Фахівці центру брали участь у спільних проєктах із зарубіжними фірмами в рамках програми «Інтеркосмос», найактивнішу творчу участь і в першій, і в другій Національних космічних програмах України, вибороли понад півдюжини грантів (Міжнародного наукового фонду, космічних агентств Європи, Німеччини, Франції, Японії тощо), освоїли абсолютно нові космічні технології (застосування радарної інтерферометрії, гіперспектрометрія тощо).

В. Лялько досяг значних успіхів у теоретико-методичному обґрунтуванні та практичному випробуванні у виробничих умовах нових методів аерокосмічного землезнавства. Це сприяло реалізації таких найважливіших й актуальних завдань, що можуть ефективно та економічно вирішуватися для України із застосуванням інформації ДЗЗ (крім успішно активного блоку гідрометеорологічних прогнозів), а саме: забезпечення роботи космічного блоку системи екологічного моніторингу країни й окремих регіонів, прогнозування врожайності сільськогосподарських культур і пожежонебезпечності лісів, пошуки нафтогазових покладів, періодична оцінка стану міських агломерацій (зсуви, підтоплення тощо) та якості земель (у процесі земельної реформи); вивчення сучасних геодинамічних процесів під час реструктуризації вугільних шахт, оцінка стану та прогнозування заходів щодо охорони рослинних екосистем з метою мінімізації негативного впливу змін клімату тощо.

В. Лялько опублікував понад 600 праць, з них 30 – монографій. Серед його учнів багато кандидатів і докторів наук.

Створив і був головним редактором єдиного в Україні електронного періодичного видання «Український журнал дистанційного зондування Землі», на сьогодні готується до випуску 50-й номер цього періодичного видання.

Учений – лауреат Державних премій України в галузі науки і техніки (1989, 2004), премії ім. В. І. Вернадського НАН України (1986), заслужений діяч науки і техніки України (1997). Його удостоєно ряду нагород: орден «За заслуги» II та III ступеня, Почесна грамота Верховної Ради України, почесні відзнаки «За наукові досягнення» НАН України, «За заслуги в розвідці надр» Геологічної служби України, Почесний працівник та ветеран космічної галузі України Національного космічного агентства України, «Золотий знак» Спілки геологів України та ін.

Методологічний підхід та ідеї, розроблені академіком НАН України В. Ляльком, втілюються сьогодні в науково-дослідних роботах Державної установи «Науковий центр аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук Національної академії наук України», а також у міжнародних проєктах (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 3.09*).

Книгознавчі читання, присвячені представленню цифрової колекції «Історія регіонів: Дніпро – Дніпропетровськ – Катеринослав – Стара Самар» (анонс)

Відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій Інституту книгознавства Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського 17 вересня 2026 р. проведе книгознавчі читання, присвячені представленню цифрової колекції «Історія регіонів: Дніпро – Дніпропетровськ – Катеринослав – Стара Самар».

Пропоновані теми для обговорення:

- розквіт краєзнавчих і українознавчих досліджень Півдня України з початком повномасштабного вторгнення;
- історичні бібліотеки навчальних закладів Катеринослава як відображення освітньої культурної традиції, що формувала суспільство;
- журнали Катеринослава у фондах Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського;
- представлення цифрових копій журналів «Дніпрові хвилі» (1910–1913) та «Южное хозяйство» (1912–1917) на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.

Відбудеться презентація нової цифрової колекції історико-культурної спадщини «Історія регіонів: Дніпро – Дніпропетровськ – Катеринослав – Стара Самар» у розділі «Цифрова бібліотека історико-культурної спадщини».

Формат читань: змішаний. Офлайн – за адресою: Київ, вул. Володимирська, 62, кім. 301. Онлайн – у на платформі Zoom.

Початок – об 11:00.

Фахівці, які не планують виступати з доповідями, можуть відвідати захід за читацькими квитками Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського або отримати перепустку за паспортом. Для дистанційного долучення слухачі можуть попередньо звернутися, щоб отримати код підключення, у відділ бібліотечних зібрань та історичних колекцій – за адресою: viknbuv@ukr.net

Телефон для довідок: +38(044) 234 02 45, Олена Василівна Заєць (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 10.09).*

Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України 15 вересня 2026 р. проведе круглий стіл «Україна в боротьбі: як війна змінила країну», присвячений впливу війни на державу та суспільство.

Під час круглого столу науковці представлять дві монографії співробітників інституту – «Україна у боротьбі: війна та перетворення держави» та «Україна у боротьбі: війна та перетворення суспільства».

Зі вступним словом виступить керівник проекту – віцепрезидент НАН України академік НАН України О. Рафальський.

Про дві дослідницькі оптики аналізу трансформацій України під час війни розкажуть директор Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України член-кореспондент НАН України Г. Зеленько та заступник директора інституту доктор історичних наук Ю. Ніколаєць.

Програма також передбачає дві панельні дискусії – «Як війна впливає на державу» та «Як війна впливає на суспільство» – і обговорення з учасниками.

Дата: 15 вересня 2026 р. Час: 11:00 – 12:45 Реєстрація офлайн-учасників: з 10:30. Формат: онлайн та офлайн.

Місце проведення: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, м. Київ, вул. Генерала Алмазова, 8, зала засідань Вченої ради (каб. 202) (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 15.09).*

Із глибоким сумом сповіщаємо, що 9 вересня 2026 р. на 76 році пішов із життя відомий науковець у галузі електротехніки та електроенергетики член-кореспондент НАН України В. Михальський.

Національна академія наук України, Відділення енергетики та енергетичних технологій НАН України з глибоким сумом сповіщають, що 9 вересня 2026 р. на 76 році життя зупинилося серце відомого науковця у

галузі електротехніки та електроенергетики, головного наукового співробітника Інституту електродинаміки НАН України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки члена-кореспондента НАН України В. Михальського.

В. Михальський народився 3 липня 1951 р. в селі Будеї Одеської області. У 1973 р. закінчив факультет автоматики та промислової електроніки Одеського політехнічного інституту (нині Одеський національний політехнічний університет). Становлення В. Михальського як науковця відбувалося в колективі Інституту електродинаміки НАН України, де він з 1977 р. подолав шлях від інженера до завідувача відділу перетворення та стабілізації електромагнітних процесів.

Наукові дослідження В. Михальського пов'язані зі створенням нових перетворювальних пристроїв силової електроніки, що забезпечують неспотвореність вхідних та вихідних струмів і напруг. Ним розроблено нову концепцію компенсації спотворень у перетворювачах частоти і напруги з широтно-імпульсною модуляцією та принципи комутації змінного струму, засновані на поєднанні особливостей алгоритму векторної модуляції і покрокових перемикачів ключів двосторонньої провідності, що стало вагомим внеском у розвиток силової перетворювальної техніки енергетичного призначення.

Результати наукових досліджень В. Михальського покладено в основу розроблення засобів і методів керування пристроями силової електроніки та електромеханічними системами для забезпечення електромагнітної сумісності джерел електроенергії та споживачів.

Під керуванням вченого та за його безпосередньою участю розроблено низку пристроїв перетворювальної техніки, які виготовляються серійно, використовуються в різних галузях промисловості і є конкурентоспроможними на світовому ринку.

Визнанням заслуг перед наукою стало обрання В. Михальського членом-кореспондентом НАН України, присудження йому Державної премії України в галузі науки і техніки та премії НАН України імені В. Хрущова.

Світла пам'ять про члена-кореспондента НАН України В. Михальського, відомого українського науковця, непересічну особистість та людину щирої та широкої душі, збережеться в серцях тих, хто працював і спілкувався з ним, а справи житимуть у ділах його колег, учнів та послідовників.

Висловлюємо щире співчуття рідним, близьким та колегам В. Михальського у зв'язку з тяжкою втратою.

Прощання відбудеться 11 вересня 2026 р. з 11 до 12 години в Інституті електродинаміки НАН України (проспект Берестейський, 56). Поховання – кладовище в с. Гореничі Київської області (вул. Соборна).

Президія Національної академії наук України.
Відділення енергетики та енергетичних технологій НАН України.

Міжнародне співробітництво у галузі освіти і науки

NANO-2026: три дні науки, міжнародної співпраці та нових ідей

У Чернівцях 26–28 серпня 2026 р. відбулася 14-та Міжнародна конференція “Nanotechnologies and Nanomaterials” (NANO-2026), яка об’єднала науковців, дослідників, молодих учених та представників академічної й університетської спільноти України та інших країн світу.

Конференція проходила у Чернівецькому національному університеті ім. Ю. Федьковича у гібридному форматі. Цього року було зареєстровано понад 600 учасників із понад 30-ти країн світу.

NANO-2026 стала 14-ю конференцією серії NANO, започаткованої у 2012 р. Інститутом фізики НАН України як Міжнародна літня школа для молодих учених “Nanotechnology: from Fundamental Research to Innovations”. За роки свого існування ініціатива перетворилася на масштабний міжнародний науковий форум і, що особливо важливо, проводилася щороку без перерви – навіть під час пандемії COVID-19 та після початку повномасштабної війни Росії проти України.

Організатором NANO-2026 виступив Інститут фізики НАН України за участю Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича, Університету Тарту (Естонія), Туринського університету (Італія) та Університету П’єра і Марії Кюрі – Paris 6 (Франція).

Наукова програма охопила широкий спектр сучасних напрямів нанонауки та нанотехнологій: нанокомпозити й наноматеріали, фізико-хімічне наноматеріалознавство, нанохімію та нанобіотехнології, нанорозмірну фізику, нанооптику й фотоніку, наноплазмоніку та поверхнево-посилену спектроскопію, наноструктуровані поверхні, мікроскопію нанооб’єктів і нанобіотехнології для охорони здоров’я.

Представлені дослідження продемонстрували ключові сучасні тенденції розвитку галузі – від функціональних і гібридних наноматеріалів, графену, MXenes, перовскітів та квантових точок до сенсорних і біосенсорних систем, біомедичних технологій, чистої енергетики, водневих технологій, фотокаталізу, очищення води та захисту довкілля. Важливе місце посідали також моделювання, симуляції та застосування штучного інтелекту й машинного навчання в нанонауці.

Окрему увагу під час конференції було приділено науці та інноваціям для відновлення України та її європейської інтеграції. Спеціальна сесія стала майданчиком для обговорення реформ української науки, міжнародних програм підтримки, нових можливостей для дослідників і подальшої інтеграції України до Європейського дослідницького простору.

Сесія об'єднала представників Національної академії наук України, Міністерства освіти і науки України, Європейської комісії – DG Research & Innovation та UNESCO для практичного обговорення реформ у сфері науки, міжнародної підтримки українських дослідників, інтеграції України до Європейського дослідницького простору та ролі науки й інновацій у відновленні держави.

Особливу увагу було приділено ролі НАН України як ключової наукової інституції, що поєднує фундаментальні дослідження з розвитком нових технологій та їх практичним впровадженням. Серед основних тем – трансфер технологій, підтримка молодих науковців, міжнародне наукове співробітництво, brain circulation та посилення внеску фундаментальної науки у технологічний розвиток і відновлення України.

НАН України на сесії представив заступник генерального директора Національного наукового центру «Харківський фізико-технічний інститут» академік І. Гаркуша. У своєму виступі він представив шлях від фундаментальної науки до інноваційних технологій, конкретні приклади трансферу та впровадження технологій, а також підходи до підтримки молодих дослідників і розвитку міжнародної співпраці.

Важливою складовою дискусії стала також європейська перспектива.

М. К. Руссо (Maria Cristina Russo), Deputy Director-General for Innovation, Prosperity and International Cooperation, DG Research & Innovation, European Commission, представила актуальні та майбутні інструменти Європейської комісії для підтримки української науки та інновацій. Йшлося про можливості “Horizon Europe”, підтримку дослідницьких інфраструктур, міжнародне співробітництво, інновації, трансфер технологій та нові конкурси 2026–2027 рр.

О. Макаренко, керівниця експертної групи зі стратегії та інтеграції до Європейського дослідницького простору Директорату розвитку науки Міністерства освіти і науки України, представила актуальні кроки з інтеграції України до European Research Area, а також практичні аспекти реформи науки у 2026–2027 рр.: зміни у системі атестації та фінансування, підтримку й оцінювання дослідників, реформування PhD-підготовки, конкурентне фінансування R&D та трансфер технологій.

О. Ципліцька, Head of Science at the UNESCO Antenna in Ukraine, представила практичні програми UNESCO для підтримки української науки, зокрема інструменти забезпечення безперервності досліджень, доступу до лабораторій і дослідницької інфраструктури, підтримки молодих учених, інституційного відновлення та міжнародної співпраці.

Модераторами сесії виступили керівник відділу Інституту фізики НАН України кандидат фізико-математичних наук О. Фесенко та проректор з наукової роботи Чернівецького національного університету ім. Ю. Федьковича доктор хімічних наук Ю. Халявка. Основна мета дискусії полягала не лише у представленні стратегічних підходів, а передусім у наданні

науковцям практичної інформації про те, які можливості вже доступні, які зміни очікуються у 2026–2027 рр. і які конкретні кроки можуть здійснювати дослідники та наукові установи.

Завершилася сесія відкритим Q&A, під час якого учасники конференції мали можливість безпосередньо поставити запитання представникам НАН України, МОН, Європейської комісії та UNESCO щодо майбутніх конкурсів, критеріїв участі, фінансування, доступу до дослідницької інфраструктури, технологічного трансферу та інших інструментів підтримки.

Проведення цієї сесії стало важливим елементом NANO-2026, оскільки дало змогу поєднати потенціал фундаментальної науки НАН України, національну політику реформування науки, європейські програми та міжнародні інструменти підтримки.

Учасники отримали практичну інформацію про актуальні й майбутні можливості 2026–2027 рр., а також про механізми, які можуть допомогти українським науковим установам розвивати нові проєкти, міжнародні партнерства, дослідницьку інфраструктуру, інновації та трансфер технологій.

Ще одна спеціальна сесія була присвячена інструментам фінансування та підтримки науки й інновацій – від Horizon Europe до EDIH та Enterprise Europe Network, з акцентом на практичні можливості для започаткування нових проєктів, партнерств та інноваційної діяльності.

Важливою складовою NANO-2026 стала постерна сесія, яка дала можливість молодим ученим та досвідченим дослідникам представити результати своїх робіт, обговорити нові підходи та встановити професійні контакти.

Три дні NANO-2026 стали часом інтенсивних наукових дискусій, нових знайомств, обміну досвідом та міжнародної співпраці. Конференція вкотре продемонструвала, що українська наука продовжує працювати, розвиватися, співпрацювати зі світовою науковою спільнотою та формувати бачення майбутнього навіть у надзвичайно складних умовах.

Протягом роботи конференції було представлено 101 усну наукову доповідь – 99 передбачених програмою та ще дві додаткові доповіді молодих науковців-аспірантів, які, надихнувшись атмосферою конференції, вирішили представити результати своїх досліджень усно, а також 433 постерні роботи.

За результатами аналізу афіліацій авторів у 662-сторінковому Abstract Book наукові роботи були представлені дослідниками з 27 країн: України, Австрії, Алжиру, Бразилії, Великої Британії, Естонії, Іспанії, Італії, Китаю, Колумбії, Латвії, Литви, Марокко, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Португалії, Словаччини, США, Угорщини, Фінляндії, Франції, Чехії, Чилі, Швейцарії, Швеції та Японії. Така географія – понад пів тисячі наукових презентацій і надзвичайно широка міжнародна участь – підтверджують, що започаткована Інститутом фізики НАН України серія “NANO” сьогодні є однією з найбільших міжнародних наукових конференцій, що проводяться в Україні, та потужною платформою для розвитку української науки, підтримки

молодих дослідників, міжнародної співпраці й інтеграції України до світового та Європейського дослідницького простору (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 2.09).

Триває реєстрація на участь у міжнародній науково-технічній конференції «NUCNEXT-2026: Перспективи впровадження інновацій у атомну енергетику».

У Великому конференц-залі НАН України (Київ, вул. Володимирська, 55) 24–25 вересня 2026 р. триватиме головна подія року у сфері ядерної науки та технологій – VIII Міжнародна науково-технічна конференція «NUCNEXT-2026: Перспективи впровадження інновацій у атомну енергетику».

Захід покликаний об'єднати професійну спільноту для обговорення ключових викликів сьогодення, безпекових стандартів в умовах війни й інноваційних технологій, що визначають вектор розвитку ядерного сектору України.

До участі запрошуються фахівці ядерної та суміжних галузей, науковці, студенти, аспіранти й дослідники.

Основні тематичні напрями конференції:

- тенденції у розвитку реакторних технологій, інноваційні ядерні технології та перспективи їх впровадження;
- розробки у сфері підвищення безпеки та фізичного захисту АЕС, загрози та виклики для атомної галузі в умовах війни;
- продовження строків експлуатації діючих та будівництво нових АЕС;
- інновації у сфері поводження з відпрацьованим ядерним паливом, радіоактивними відходами, радіоекології.

Програма заходу передбачає також дві тематичні панелі від партнерів:

- тематична панель NURECAB «Партнерські проекти EURATOM у сфері наукових досліджень в ядерній галузі»;
- тематична панель WINS «Безпека та фізичний захист АЕС».

Крім того, по закінченні першого дня конференції відбудеться неформальний захід “Atom Slam-2026”.

Формати участі:

- виступ із доповіддю (до 15 хвилин із запитаннями);
- участь у постерній сесії;
- участь як слухач.

Є також можливість стати учасником “Atom Slam-2026” (деталі участі й форма заявки).

Робочі мови: українська, англійська.

Кінцевий термін подання заявок – 7 вересня 2026 р.

За підсумками конференції буде видано електронний збірник тез. Автори, які бажають опублікувати тези, мають надіслати матеріали до

7 жовтня 2026 р. на електронну адресу: science@ukrns.org, дотримуючись правил оформлення та зразка.

Генеральний партнер конференції – Акціонерне товариство «Національна атомна енергогенеруюча компанія “Енергоатом”».

Співорганізатори:

- Рада молодих вчених при Відділенні ядерної фізики та енергетики НАН України;
- Рада молодих вчених Інституту ядерних досліджень НАН України;
- Державний науково-технічний центр з ядерної та радіаційної безпеки (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 2.09).

Науковиця з Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України представила Україну на 26-й Міжнародній конференції з мас-спектрометрії.

Провідний науковий співробітник Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України доктор фізико-математичних наук М. Косевич представила Україну на 26-й Міжнародній конференції з мас-спектрометрії “IMSC 2026”, яка відбулася 22–28 серпня 2026 р. в м. Ліон (Франція).

Участь української вченої стала можливою завдяки гранту солідарності (solidarity grant), яким Міжнародне мас-спектрометричне товариство підтримує фахівців із країн, які опинилися в надзвичайній ситуації.

М. Косевич взяла участь у засіданні представників країн-партнерів Міжнародного мас-спектрометричного товариства та представила від імені колективу мас-спектрометристів Фізико-технічного інституту низьких температур ім. Б. І. Веркіна НАН України, а також співпрацівників з Центру колективного користування науковими приладами «Мас-спектрометрія і рідинна хроматографія» (Інституту хімії поверхні ім. О. О. Чуйка НАН України) три постерні доповіді за результатами біофізичних досліджень взаємодій біологічно активних речовин, включаючи лікарські засоби, з низкою наноструктурованих матеріалів біомедичного призначення сучасними десорбційними мас-спектрометричними методами.

Загалом у цьому представницькому фаховому заході взяли участь 1800 науковців майже з усіх країн світу, було подано 1367 тез, представлених у вигляді 38 пленарних та 192 усних оповідей та 1300 постерів. 56 фірм-виробників мас-спектрометрів та супровідного обладнання продемонстрували свої останні розробки.

Наразі в усьому світі актуальною є проблема заохочення молоді до наукових досліджень, тому на конференції особливу увагу було приділено її професійному просуванню: у рамках товариства було організовано раду молодих учених, проведено окрему молодіжну сесію, прочитано 10 коротких навчальних курсів; присуджено спеціальні премії та гранти; на засіданнях

головуючими у парах були як уже відомі вчені, так і початківці. У рамках гендерної рівності працювало відділення, яке допомагає жінкам-науковицям – “Females in Mass Spectrometry”.

Декілька спеціальних секцій було присвячено вшануванню заслуг іменитих учених, які зробили видатний внесок у розвиток мас-спектрометрії як окремої галузі сучасної науки. Програма конференції відображала сучасне перетворення мас-спектрометрії з методу суто ядерно-фізичних досліджень у потужний засіб дослідження широкого кола молекулярно-біологічних, медико-біологічних, екологічних та інших життєво важливих проблем.

Українські фахівці висловлюють вдячність Міжнародному мас-спектрометричному товариству за його постійну підтримку (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 3.09).*

Член-кореспондент НАН України В. Мойсієнко став лауреатом Міжнародної премії імені Івана Франка-2026.

Мовознавець, член-кореспондент НАН України В. Мойсієнко став лауреатом Міжнародної премії імені Івана Франка-2026. Відзнаку він отримав разом із польською дослідницею Й. Геткою за спільну монографію «Спочатку було слово... Від мовного узусу – до літературної норми. Нарис генези української літературної мови».

У монографії науковці досліджують витoki та формування української літературної мови на матеріалі релігійних і писемних пам'яток Русі XI–XIV ст., простежуючи шлях від мовного узусу до становлення літературної норми.

Імена лауреатів оголосили 27 серпня 2026 р., у 170-ту річницю від дня народження І. Франка, під час X церемонії вручення Міжнародної премії імені Івана Франка у Дрогобичі. Рішення ухвалило міжнародне журі у складі 12 науковців з України, Польщі та Словаччини.

Після початку повномасштабного російського вторгнення В. Мойсієнко став до лав Сил оборони України та служив у складі 138-го батальйону територіальної оборони. Нині він є ветераном Збройних сил України.

Під час церемонії В. Мойсієнко повідомив, що передасть більшу частину грошової винагороди за премію на потреби українського війська. «Перше місце завжди буде за українським воїном», – наголосив науковець. Спільну монографію В. Мойсієнко та Й. Гетка також присвятили українським воїнам.

Цього року на здобуття Міжнародної премії імені Івана Франка подано 10 монографій науковців із Польщі, Канади та України. Лауреати отримали медаль, диплом і грошову винагороду у розмірі 302 тис. грн.

Довідково. Міжнародну премію імені Івана Франка заснував онук І. Франка Р. Франко. Її присуджують щороку з 2016 р. за визначні здобутки у галузі гуманітаристики (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 1.09).*

НАН України та Болгарська академія наук оголошують конкурс спільних проєктів на 2027–2028 рр.

Національна академія наук України та Болгарська академія наук оголошують конкурс українсько-болгарських наукових проєктів, які реалізовуватимуться у 2027–2028 рр.

Конкурс проводиться відповідно до Угоди про наукове співробітництво між НАН України та Болгарською академією наук (БАН).

З української сторони до конкурсу можуть подаватися науковці установ НАН України, партнерами яких у спільному проєкті є науковці Болгарської академії наук.

Узгоджені заявки подають:

- українські співкерівники проєктів – до НАН України українською та англійською мовами;
- болгарські співкерівники – до Болгарської академії наук.

Форма заявки додається.

До участі у конкурсі не допускаються проєкти:

- подані після завершення встановленого терміну;
- оформлені з порушенням вимог;
- не узгоджені між українськими та болгарськими партнерами;
- подані лише однією зі сторін.

Відбір проєктів.

Допущені до конкурсу заявки проходять паралельну незалежну експертизу. З українського боку її проводить НАН України, з болгарського – БАН. Кожна сторона розглядає заявки самостійно відповідно до власних процедур. Інформація про перебіг експертизи є конфіденційною.

Підсумки конкурсу НАН України та БАН визначають спільно на підставі результатів експертизи та встановленої квоти обміну. Рішення про підтримку відібраних проєктів буде затверджено розпорядженням Президії НАН України.

Результати конкурсу планується визначити у грудні 2026 р. Перелік підтриманих українсько-болгарських дослідницьких проєктів буде оприлюднено на вебсайті НАН України.

Обмін науковцями для проведення досліджень у межах затверджених проєктів здійснюватиметься відповідно до встановленої квоти.

Фінансові умови наукового обміну. Сторона, що направляє науковців, покриває витрати на їхній проїзд до країни-партнера і назад.

Сторона, що приймає, покриває витрати на проживання, добові або харчування.

Термін подання заявок – до 30 жовтня 2026 р.

Заявку, підготовлену відповідно до встановленої НАН України форми, разом із супровідним листом на бланку установи необхідно надіслати на ім'я

начальника Відділу міжнародних зв'язків НАН України А. Мирончука за адресою: 01601 МСП, Україна, м. Київ, вул. Володимирська, 54, Президія Національної академії наук України, Відділ міжнародних зв'язків НАН України. Електронну версію заявки обов'язково потрібно надіслати у форматі DOC на адресу: bilokon@nas.gov.ua (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 1.09).

Міжнародна школа-семінар для молодих учених «Функціональні матеріали для технічних та біомедичних застосувань відбудеться 17–19 листопада 2026 р.

Захід організовують Інститут сцинтиляційних матеріалів НАН України та Львівський національний університет імені Івана Франка за підтримки наукового товариства Ортіса.

Школа-семінар охоплюватиме такі тематичні напрями:

- Технологія отримання функціональних матеріалів;
- Фізичні властивості та застосування функціональних матеріалів;
- Нанотехнології та наноматеріали;
- Люмінесцентні технології в біології та медицині.

До участі запрошують молодих учених, фахівців та аспірантів. Формат участі передбачає усні доповіді тривалістю до 10–12 хв.

Захід проходитиме у гібридному форматі – онлайн та офлайн. Основним місцем проведення стане Львівський національний університет імені Івана Франка. Робочі мови – українська та англійська.

Реєстрація учасників і прийом тез доповідей триватимуть до 18 жовтня 2026 р.

Організаційний внесок для українських учених становить 600 грн, для іноземних учасників – 30 євро. Переможці минулорічної школи-семінару організаційний внесок не сплачують.

Авторів найкращих доповідей відзначать цінними призами.

Реєстрація та докладна інформація: <https://school.isma.kharkiv.ua>

Контактна особа: Ю. Дацько, Інститут сцинтиляційних матеріалів НАН України, м. Харків. Тел.: +38 (057) 341-03-09, +38 (093) 768-53-35 (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 3.09).

Дослідження науковців академії обговорювалися на 27-й Міжнародній конференції «Перспективні батареї, акумулятори та паливні елементи» у Чехії.

Науковиця Інституту загальної та неорганічної хімії ім. В. І. Вернадського НАН України завідувачка відділу електрохімічної енергетики доктор хімічних наук К. Першина представила Україну на 27-ій Міжнародній конференції «Перспективні батареї, акумулятори та паливні

елементи» (“Advanced Batteries, Accumulators and Fuel Cells” – ABAF), яка відбулась 23–26 серпня 2026 р. в місті Брно (Чеська Республіка) на базі факультету електротехніки та зв’язку Технологічного університету Брно.

АВАФ визнана єдиною європейською платформою, що об’єднує вчених та бізнес-кластери в галузі виробництва електрохімічних джерел струму й накопичувачів електрики.

Участь української ученої стала можливою завдяки підтримці Організаційного комітету конференції та Міжнародного електрохімічного товариства, наданих з урахуванням надзвичайної ситуації, що наразі склалась в Україні.

К. Першина представила усну доповідь «Дифузійна поведінка іонів натрію в електродах на основі TiO_2 та Mn_xO_y на межі електрод/неводний електроліт» в секції конференції «Нові та перспективні джерела струму», а також взяла активну участь в обговоренні актуальних питань щодо нових методів досліджень властивостей *in-situ* складових акумуляторів і нових матеріалів для їх виробництва, іонних рідин та гібридних електролітів, нетрадиційних джерел енергії, спеціальних технологій для потреб енергетики.

Загалом міжнародний форум об’єднав науковців і підприємців із 11 країн, які активно займаються перспективними дослідженнями й розробкою сучасних електрохімічних джерел та накопичувачів енергії.

Пленарні й запрошені лекції представили провідні науковці з Канади, Франції, Німеччини, Австрії, Чехії, Польщі, Швеції, Ірландії та інших країн, що засвідчило високий міжнародний статус конференції. Серед ключових тем були нові потужні літєві джерела струму, нові метал-іонні електрохімічні системи, методи тестування потужних електрохімічних джерел енергії, акумулятори на основі водних електролітів та проточні батареї. Також на конференції активно обговорювались питання утилізації та вторинного використання відпрацьованих хімічних джерел струму. Вибрані наукові роботи будуть опубліковані в спеціальному випуску журналу “Monatshefte für Chemie – Chemical Monthly”.

У доповнення до наукової програми учасники конференції долучилися до майстер-класу з електронно-мікроскопічних досліджень *in-situ* хімічних джерел струму під струмовим навантаженням в режимі реального часу та благодійного заходу з демонстрації експерименту Тесла на обладнанні, яке було виготовлено фахівцями факультету електротехніки та зв’язку Технологічного університету Брно й стало наочним прикладом заохочення молоді до наукових досліджень.

Українські фахівці висловлюють вдячність Міжнародному електрохімічному товариству за його постійну підтримку (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2026. – 10.09*).

До уваги держслужбовця

С. Блиндарук, мол. наук. співроб. ВНБІ НБУВ

Матеріали до біобібліографії М. П. Драгоманова

(Початок. Закінчення у № 17)

**М. Драгоманов
(1841–1895)**

До 185-річчя від дня народження

*Михайло Драгоманов – великий учений і невтомний громадський діяч,
справжній світоч українства і всеслов'янства, один із найбільших у нас
«апостолів правди і науки».*

С. Єфремов

У 2026 р. виповнюється 185 років від дня народження М. Драгоманова – видатного вченого-енциклопедиста, фольклориста, історика, громадського та політичного діяча.

Український учений уважав, що мова повинна перебувати в постійному розвитку та не ставати нав'язливою формою фіксації для людей. Важливість мови, на його думку, не може доходити до того, щоб освічена людина дивилася на неї як на святість, вищу від людини. «Мова – все-таки слуга людини, а не пан. Мова мусить рости і перемінюватись відповідно зросту людини, громади. Людина вільна вчити й чужі мови. В таких громадах, як наша, де людність розкололась на класи-національності, через що спиняється природний обмін культурний між класами, збільшується погорда вищих класів до нижчих і вменшується пошана до себе в нижчих класах, – це справа делікатна. Тільки ж в усякім разі не можна голими фразами проти чужих мов та за нашу “милу, красну мову” допомогти лихові, впевнити практичний народ у тому, що мова його справді святощ. Тому, тут нема іншого способу, як стати на практичний же ґрунт, а не на релігійний, тобто піднімати вагу нашої мови працею над літературою, котра б була корисна народові й замінила б йому в більшій часті пригод життя мови чужі». Сучасні політичні дискусії щодо мовного питання засвідчують актуальність поглядів М. Драгоманова на мовну проблему в Україні.

Українську мову М. Драгоманов вважає найголовнішою ознакою національності українців, такою, що збереглася самотійною і відносно чистою. «Українська мова має неодмінно піти в середню і вищу школи – це буде перший крок, далі – зріст української літератури, земська автономія давали б можливість розширяти вживання української мови до обов'язковості. Чим скоріше і наполегливіше займатись цією справою, тим швидше

досягнеться українська вільність і автономія» (Драгоманов М. П. Вибране. Київ, 1991).

М. Драгоманов казав: «При одній волі вживати українську мову в школах приватних, навіть попри обов'язковій російській, скоро б показалось, що в українських школах діти хутчіше виучуються читати й розуміти книги, навіть російські, ніж при теперішньому порядку, а се б притягло до українських шкіл народ і земства, так що останні б почали вводити українську мову в свої школи, а коли б закон тому перечив, то добились би відміни закону. Так в які-небудь 5–10 років однією силою педагогічних аргументів початкові народні школи у нас стали б національними, хоч би з них і не витіснено було цілком і російської мови, та певно й церковнослов'янської» (Драгоманов М. Чудацькі думки про українську національну справу. Вибране. Київ, 1991).

У «Матеріалах до біобібліографії М. П. Драгоманова» представлено літературу з фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), вказано шифри зберігання основного сховища (*Шифр зберігання НБУВ*) та, за наявності, шифри зберігання відділу науково-бібліографічної інформації (*ВНБІ*)

Матеріали до біобібліографії М. Драгоманова

Праці М. Драгоманова

Зібрання творів

1. Літературно-публіцистичні праці : у 2 т. / Михайло Драгоманов ; упорядкув., приміт. і вступ. ст. І. С. Романченка ; редкол.: О. Є. Засенко (голова) [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1970. – 531 с.

Т. 1 : [Статті, розвідки] / ред. О. І. Рей. – 1970. – 531 с. : іл.

Т. 2 : [Статті, розвідки, дописи. Вибрані листи] / ред. О. Я. Лисенко. – 1970. – 595 с. : іл., портр.

Шифр зберігання НБУВ: В318300/1-2

Вибрані твори

2. Вибрані твори : збірка політ. творів з прим. / М. П. Драгоманов ; під заг. ред. П. Богацького. – Прага ; Нью-Йорк, 1937. – Т. 1. – 413 с.

Шифр зберігання НБУВ: Т32(Ук) Д-721; РЛ 6824/1

3. Вибране / М. П. Драгоманов. – Київ : Либідь, 1991. – 688 с. – (Пам'ятки історичної думки України).

Шифр зберігання НБУВ: Ва532684

4. Вибрані праці : у 3 т., 4 кн. / М. П. Драгоманов ; голова редкол. В. П. Андрущенко. – Київ : Знання України, 2006–2007.

Т. 1, кн. 1 : Історія. Педагогіка. Публіцистика / упоряд. та прим. В. Ф. Погребенник. – 2006. – 344 с.

Т. 1, кн. 2 : Історія. Публіцистика. Політологія / упоряд. та прим. В. Ф. Погребенник. – 2007. – 272 с.

Т. 2 : Фольклористика, літературознавство. – 2007. – 439 с.

Т. 3 : Літературознавство. – 2007. – 300 с.

Шифр зберігання НБУВ: В350054/Т. 1, кн. 1, кн. 2; Т. 2; Т. 3

5. Із наукової спадщини : вибр. пр. : у 2 кн. / Михайло Драгоманов ; [редкол.: В. П. Андрущенко (голова) та ін. ; упоряд., прим. та передм. В. Ф. Погребенник]. – Київ, 2010–2016.

Кн. 1 : Політологія. Культурологія. – Київ : Знання України, 2010. – 595 с.

Кн. 2 : Літературознавство. Мемуари. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. – 424 с.

Шифр зберігання НБУВ: В352846/1–2

Окремі праці

6. Автобіографія / М. Драгоманов ; [пер. І. Лановий]. – Київ : Криниця, 1917. – 59 с. – (Військова Друкарня «Герольд»).

Шифр зберігання НБУВ: Попов П. М. № 2135; Айзеншток І. Я. № 7069; РЛ № 4814 конволют 1-13.8

7. В справі Угорської Руси : посмертний голос М. Драгоманова / М. П. Драгоманов. – Львів : Видав М. Павлик, 1895. – 15 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ао258491

8. Вибране. ...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні / М. П. Драгоманов ; [упоряд., авт. іст.-біогр. нарису, прим. Р. С. Міщук ; прим. В. С. Шандра ; ред. Е. М. Логвиненко]. – Київ : Либідь, 1991. – 682, [3] с. – (Пам'ятки історичної думки України). – Текст укр., рос.

Шифр зберігання НБУВ: Коваль В. С. ВА800

9. Віра в громадські справи / М. П. Драгоманов. – Коломия : Накладом редакції «Хлібороба», 1892. – 14 с. – (Бібліотека «Хлібороба» ; ч. 3). – Опис. мовою оригінала.

Шифр зберігання НБУВ: Ао258499

У фонді НБУВ зберігаються також видання інших років: [Київ] : Друк і наклад партійної друкарні, 1915. – 13, [2] с. (*Шифр зберігання НБУВ: РЛ № 133*); Київ : Криниця, 1917 (Друкарня «Герольд»). – 13 с. – (Видавниче

товариство «Криниця» у Києві ; № 29). (*Шифр зберігання НБУВ*: РЛ № 134); Львів : Громада, 1926. – 11 с. (*Шифр зберігання НБУВ*: Ва621399)

10. Діалоги про українську національну справу / Б. Д. Грінченко, М. П. Драгоманов ; упоряд. А. Жуковський ; НАН України, Ін-т укр. археографії. – Київ, 1994. – 286 с. – Бібліогр.: с. 29–30. – (Джерела з історії суспільно-політичного руху в Україні 19 – поч. 20 ст. ; вип. 1).

Шифр зберігання НБУВ: Табачник Д. В. Ва458

11. Забележки верху славянскит религиозни и етически легенди. 2. Дуалестического миротворение / М. Драгоманов. – София : Державна печатница, 1892. – 60 с. – Отделен отпечатек от «Сборника за Нар. Умотворения», кн. VIII.

Шифр зберігання НБУВ: Попов П. М. № 19112

12. Листи на Наддніпрянську Україну / М. Драгоманов. – [Б. м., б. р.] – 114 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ва629035

13. Література українська, проscribeвана рядом російським / М. Драгоманов ; вступ. ст. Р. Сольчаник. – Мюнхен, 1978. – 54 с. – (Бібліотека Прологу і Сучасности ; ч. 113).

Шифр зберігання НБУВ: Р93731

14. Літературно-суспільні партії в Галичині (до року 1880) / М. Драгоманов ; пер. з рос. М. П. – Львів, 1904. – 63 с. – (Літературно-наукова бібліотека ; ч. 78).

Шифр зберігання НБУВ: УНД № 1104

15. Малоруський інтернаціоналізм (Der Kleinrussische internationalismus) / Михайло Драгоманов // Вісн. АН УРСР. – 1991. – № 9. – С. 68–74.

Шифр зберігання НБУВ: Ж20611

16. Микола Іванович Костомарів. Житєписний очерк / М. Драгоманов. – Львів, 1901. – 41 с. – (Літературно-наукова бібліотека ; ч. 9). – Опис мовою оригіналу.

Шифр зберігання НБУВ: УНД № 696

17. Нарис української соціалістичної програми (переднє слово до «Громади»): з нагоди сорокових роковин української соціалістичної журналістики (1878–1918) / Михайло Драгоманів. – 2-ге вид. – Київ : Серп і молот, 1918. – 101 с.

Шифр зберігання НБУВ: РЛ № 5862; РЛ № 522

18. Нові українські пісні про громадські справи (1764–1880) / М. П. Драгоманов ; вступ. ст., текстолог. опрац. і комент. М. Чорнопиский. – 3-тє вид. – Львів : Літопис, 2007. – 278 с. – До 165-річчя від народження М. Драгоманова.

Шифр зберігання НБУВ: Ва691509

19. Оповідання про заздрих богів / М. Драгоманов ; вступ М. Павлик. – 3-тє вид. – Вінніпег, Ман. : Накладом руської друкарні, 1901. – 28 с.

Шифр зберігання НБУВ: УНД in № 185

Те саме. – Вінніпег, [1915]. – 28 с.

Шифр зберігання НБУВ: Р90727

20. Палатинский холм в Риме по новейшим раскопкам (1847–1872). (Посв. К. О. Полевичу) : [отд. отт.: Журнал Министерства Народного Просвещения. – 1873. – Ч. 169, № 10, октябрь. – С. 221–259] / [М. Драгоманов]. – Санкт-Петербург, 1873. – [39] с. + 2 вклад. л. рис.

Шифр зберігання НБУВ: РЛ № 5475 конволют 1-17.17

21. Про Братство христителів або баптистів на Україні / М. П. Драгоманов. – Коломия, 1893. – 21 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ао260714

22. Про волю віри / Михайло Драгоманов ; подала Т. Борисюк // Слово і час. – 1991. – № 9. – С. 3–12. – (Дати).

Шифр зберігання НБУВ: Ж27444

23. Пропаций час. – Література українська, проscribeвана урядом російським / Михайло Драгоманов. – Київ : Укр. прес-група, 2012. – 72 с. – (Бібліотека газети «День») (Україна Incognita) (Серія «Бронебійна публіцистика»).

Шифр зберігання НБУВ: Ва758005

24. Пропаций час. Література українська, проscribeвана урядом російським / Михайло Драгоманов ; [за заг. ред. Л. Івшиної ; упоряд.: І. Сюдюков, М. Томак, Н. Тисячна] ; Б-ка газети «День», Україна Incognita. – Вид. 2-ге. – Київ : Укр. прес-група, 2013. – 71 с. : фот. – (Серія «Бронебійна публіцистика») (Бібліотека газети «День») (Україна Incognita).

Шифр зберігання НБУВ: Ва870482

25. Пропаший час. Українці під Московським царством (1654–1876) / Михайло Драгоманів ; з передмовою Михайла Павлика. – Вид. 2-ге. – Київ : Серп і Молот, 1918. – 39 с.

Шифр зберігання НБУВ: РЛ № 518

26. Рай і поступ / проф. Михайло Драгоманов. – Вид. 3-тє. – Київ : Ранок (Друк. П. Барського), 1906. – 95 с. – (Видавництво «Ранок» ; № 1).

Шифр зберігання НБУВ: УНД № 1237

У фонді НБУВ зберігається також видання інших років: Вінніпег, Манітоба : Руська книгарня, 1916. – 80 с. (*Шифр зберігання НБУВ: УНД № 915* (комп. 1–5.4); УНД № 247).

27. Українська література, проscribeвана російським урядом / М. П. Драгоманов ; перекл. з фр. Г. Цвенгрош ; редкол. Б. Якимович [та ін.] ; вступ. сл. М. Колесса ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, Наук. б-ка. – Львів, 2001. – 94 с. – До 160-річчя від дня народж. – Текст укр. та фр. мовами

Шифр зберігання НБУВ: Ва620234

28. Чудацькі думки про українську національну справу / М. П. Драгоманов ; переднє слово І. Я. Франка ; Партія укр. соціалістів-революціонерів. – [Б. м.], 1915. – 121 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ва621395

29. Шевченко, українофіли й соціалізм / М. Драгоманов ; з передовою і прим. Ан. Ніковського. – Київ : Криниця, 1914. – Х, 183 с.

Шифр зберігання НБУВ: РЛ № 10189

30. Шевченко, українофіли й соціалізм : з передовою і примітками / М. Драгоманов. – Київ : Криниця, 1914. – 183 с. – Бібліогр. у прим.

Шифр зберігання НБУВ: РЛ № 3810

Архівні матеріали

31. Архів Михайла Драгоманова. 1 / ред. Р. Смаль-Стоцький. – Варшава, 1938. – 258 с. – (Праці / Укр. наук. ін-т ; т. 37. Сер. праць Комісії дослідж. укр. руху ; кн. 1).

Шифр зберігання НБУВ: РЛ 5753/37.1.1 Зал укр.

32. Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури / НАН України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка, Фондація Омеляна і Тетяни Антоновичів ; підгот.: В. А. Бурбела, Г. М. Бурлака, С. А. Гальченко [та ін.] ; відп. ред.: С. А. Гальченко, М. Г. Жулинський. – Київ : Вид. центр «Спадщина», 1999. – 864 с.

Драгоманов М. П. – Фонд № 26; од. зб. 363; 1853–1958 pp. – С. 118–119;
С. 16, 44, 46, 63, 121, 143, 152, 155, 177, 181, 187, 188, 207, 222, 223, 242, 245, 246,
249, 359, 401–403, 406, 407, 440, 444, 451, 463, 468–470, 472, 473, 480, 496, 497, 506, 519,
606.

Шифр зберігання НБУВ: Вc34032; ВНБІ: Я181(4УКР)24 П-90

33. Особові архівні фонди Інституту рукопису : путівник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису ; авт. кол.: О. С. Боляк, С. О. Булатова, Т. І. Воронкова [та ін.] ; редкол.: О. С. Онищенко (відп. ред.) [та ін.]. – Київ, 2002. – 767 с.

Драгоманов Михайло Петрович (1841–1895). – Фонд № 172, 50 од. зб. (1862–1935); ф. 1, № 44038–44092 – С. 154–155.

С. 5, 7, 163, 188, 189, 238, 240, 285, 310, 320–323, 349, 357, 359, 367, 381, 404, 405, 418, 419, 421, 432, 444, 447, 448, 450, 451, 460, 484, 573, 622.

Шифр зберігання НБУВ: Вc37277; ВНБІ: Я181(4Ук)2 О-75

34. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України : путівник / Держ. ком. архівів України, Центр. держ. архів-музей літ. і мистецтва ; голов. редкол. серії: Г. Боряк, В. Волковинський, Л. Гурбова [та ін.] авт.-упоряд.: М. Крячок, С. Куш, З. Сендик. – Київ, 2003. – (Архівні зібрання України. Путівники).

Вип. 1 / редкол. тому: Г. Боряк (голова), Ю. Кулініч, М. Ходоровський. – 553 с.

Драгоманов М. П. – С. 99.

Вип. 2 / редкол. тому: Г. Боряк (голова), Ю. Кулініч, М. Ходоровський. – 619 с.

Драгоманов М. П. – С. 159, 197, 286, 288.

Шифр зберігання НБУВ: В347185/1–2; ВНБІ: Ч81(4УКР)я2 Ц38

35. Архіви, колекції та зібрання державних, громадських та релігійних установ у фондах Інституту рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : путівник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т рукопису ; авт.-уклад.: О. П. Бодак, О. С. Боляк, С. О. Булатова [та ін.] ; редкол.: Л. А. Дубровіна (голова), Г. В. Боряк, Н. М. Зубкова [та ін.]. – Київ : Ін-т рукопису НБУВ, 2015. – 325 с.

Драгоманов М. П. – С. 42, 43, 265, 267.

Шифр зберігання НБУВ: Вc60788; ВНБІ: Я181(4УК)2 А87

36. Особові архівні фонди вчених НАН України в Інституті архівознавства Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : путівник / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т архівознавства ; авт. та упоряд.: С. В. Старовойт, А. І. Шаповал, Ю. В. Булгаков [та ін.] ; редкол.: Л. М. Яременко (відп. ред.), С. В. Старовойт, Л. А. Дубровіна [та ін.]. – Київ, 2017. – 766 с.

Драгоманов М. П. – С. 406, 537, 539.

Шифр зберігання НБУВ: Вс64088; *ВНБІ:* Я181(4УКР)2 О-75

Щоденники, спогади, листування

37. Переписка Михайла Драгоманова з д-ром Теофілем Окуневським (1883, 1885–1891, 1893–1895) / М. П. Драгоманов ; зладив і видав М. Павлик. – Львів, 1905. – 280, [11] с.

Шифр зберігання НБУВ: Ву21521

38. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895). Т. 2. 1876–1878 / М. Драгоманов, М. Павлик ; зладив М. Павлик. – Чернівці, 1910. – 317, X с. – Опис склад. мовою оригіналу.

Шифр зберігання НБУВ: УНД № 106/2

39. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом (1876–1895). Т. 8. 1894–1895 / М. Драгоманов ; зладив М. Павлик. – Чернівці : Др. Лев Когут [вид.], 1911. – 301 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ву16365/8

40. Авраменко І. З листування Драгоманова : (про листи М. Драгоманова, написані під час перебування у Софії) / І. Авраменко // Записки іст.-філол. від. ВУАН. – 1928. – № 18. – С. 254–263. – URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000017858>

41. Матеріали для культурної і громадської історії Західної України. Т. 1. Листування І. Франка і М. Драгоманова. – Київ, 1928. – 508 с. – (Всеукраїнська академія наук. Комісія Західної України : зб. іст.-філол. від. ; № 52). – URL: <https://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/ukr0000017559>

Про українсько-болгарські культурні зв'язки.

42. Болгарський щоденник М. П. Драгоманова / М. П. Драгоманов ; передмова І. Романченка // Жовтень. – 1965. – № 6. – С. 125–136.

Шифр зберігання НБУВ: Ж26476

43. Листи М. Драгоманова до П. Лаврова (1876–1877) / М. П. Драгоманов ; подав М. П. Рудко // Радян. літературознавство. – 1966. – № 9. – С. 56–64.

Шифр зберігання НБУВ: Ж27444

44. Драгоманів-Шишмакова Л. Зі споминів про М. Драгоманова / Л. Драгоманів-Шишмакова // Дзвін. – 1991. – № 10. – С. 137–145.

Шифр зберігання НБУВ: Ж26476

45. Варварцев М. «Працюю ж я для своєї батьківщини виключно, як літератор...»: (з невідомого листування М. Драгоманова) / М. Варварцев // Вісн. НАН України. – 1993. – № 6. – с. 70–74.

Шифр зберігання НБУВ: Ж20611

46. Бачинський Ю. О. Україна irredenta : з додатком: листування Ю. Бачинського з М. Драгомановим з приводу «України irredent-u» / Ю. О. Бачинський. – Київ : Основні цінності, 2003. – 171 с. – (Серія «Спадщина» ; кн. 19) (Свобода. Справедливість. Солідарність).

Шифр зберігання НБУВ: Ва644572

47. Франко І. Я. Листування Івана Франка та Михайла Драгоманова / І. Я. Франко, М. П. Драгоманов ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка, Наук. б-ка, Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів : Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2006. – 560 с.

Шифр зберігання НБУВ: Вc42986

48. Михайло Драгоманов у спогадах / уклад.: І. С. Гриценко, В. А. Короткий. – Київ : Либідь, 2012. – 312 с. : іл., фот.

Шифр зберігання НБУВ: Вc53869

49. Канцедал Л. Михайло Драгоманов-гімназист у родинних зв'язках. На матеріалі листів до батьків часу навчання в Полтавській гімназії (1853–1859) / Л. Канцедал // Рідний край. – 2012. – № 2. – С. 258–260. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Almpolt_2012_2_38

50. Третяченко Т. Михайло Петрович Драгоманов у листах до Олени Пчілки / Т. Третяченко // Рідний край. – 2012. – № 2. – С. 261–264. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Almpolt_2012_2_39

51. Ковалець Л. У пошуках Юрія Федьковича: маловідомі листи Михайла Драгоманова до Степана Смаль-Стоцького / Л. Ковалець // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. – 2014. – № 19. – С. 50–56. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvvnufll_2014_19_12

52. Макарчук О. До діяльності газети Русько-української радикальної партії «Хлібороб» (1891–1895 рр.). (На матеріалах листування Михайла Павлика та Михайла Драгоманова) / О. Макарчук // Зб. пр. Наук.-дослід. ін-ту пресознавства. – 2015. – Вип. 5 (23). – С. 75–90.

Шифр зберігання НБУВ: Ж69017

53. Кіржаєв С. М. З листування М. П. Драгоманова: два невідомих листи до М. В. Водовозова 1894 р. / С. М. Кіржаєв // Рукописна та книжкова спадщина України. – 2017. – Вип. 21. – С. 371–389. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2017_21_27

Шифр зберігання НБУВ: Ж68592

Матеріали про життя і діяльність М. Драгоманова

Монографії

54. Дмитренко М. К. Українська фольклористика другої половини XIX століття: школи, постаті, проблеми : монографія / М. К. Дмитренко ; НАН України. Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського, Від. фольклористики. – Київ : Сталь, 2004. – 384 с.

Висвітлено особливості формування та розвитку академічних наукових шкіл в українській фольклористиці, визначено внесок видатних учених — М. Костомарова, П. Куліша, О. Потебні, О. Котляревського, М. Драгоманова, М. Сумцова, І. Франка. Охарактеризовано слов'янську, західноєвропейську та українську міфологічні школи. Подано теорії символу, а також запозичення та самозародження сюжетів.

Шифр зберігання НБУВ: Ва649965

55. Якімова А. Болгарський період життя професора Михайла Драгоманова : монографія / Антоніна Якімова ; НАН України, Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Київ : Вид-во ІМФЕ, 2019. – 279 с. : іл., фот. – Бібліогр.: с. 239–256.

Шифр зберігання НБУВ: Ва860126

Автореферати дисертацій

56. Андрусяк Т. Г. Права людини в поглядах Михайла Драгоманова : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Андрусяк Тарас Григорович ; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 1994. – 17 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра284723

57. Крук О. А. Концепція історії України в науковій, публіцистичній та епістолярній спадщині М. П. Драгоманова : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Крук Оксана Андріївна ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 1996. – 23 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра291206

58. Куца О. П. Михайло Драгоманов і розвиток української літератури у другій половині XIX століття : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01 / Куца Ольга Павлівна ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 1996. – 40 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра295169

59. Наумовська О. В. Фольклористична спадщина Михайла Драгоманова : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07 / О. В. Наумовська ; Київ. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 1999. – 18 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра306226

60. Костенко Г. В. Світогляд та суспільно-політична діяльність Михайла Драгоманова: Історіографія проблеми : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Костенко Ганна Володимирівна ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2000. – 19 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра311458

61. Григораш Н. Д. Українська літературознавча болгаристика ХІХ – середини ХХ ст.: становлення, методологічні засади : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.05 / Н. Д. Григораш ; Тернопіл. держ. пед. ун-т ім. В. Гнатюка. – Т., 2002. – 20 с.

Досліджено витоки української літературознавчої болгаристики, проаналізовано праці Ю. Венеліна, О. Бодяньського, Я. Головацького, І. Срезневського. Узагальнено досвід представників славістичних шкіл Харкова, Києва, Одеси, Львова у порівняльному вивченні української й болгарської народної творчості та літератури. Висвітлено діяльність видатних учених, зокрема: М. Драгоманова, І. Франка, І. Огієнка, І. Свенціцького, які збагатили українську компаративістику теоретичними працями, присвяченими дослідженню болгарської проблематики у спільнослов'янському та євразійському культурному контексті.

Шифр зберігання НБУВ: Ра319641

62. Козуб Л. В. М. П. Драгоманов – дослідник історії суспільно-політичного руху ХІХ століття в Україні : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Л. В. Козуб ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2002. – 20 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра321184

63. Круглашов А. М. Політичні ідеї Михайла Драгоманова : автореф. дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.01 / А. М. Круглашов ; НАН України. Ін-т політ. і етнонац. дослідж. – Київ, 2002. – 39 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра317528

64. Заверющенко Н. С. Михайло Драгоманов і газета «Вольное слово» (1881–1883) в полеміці з російською соціалістичною журналістикою : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Н. С. Заверющенко ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів, 2005. – 16 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра337337

65. Микитчук Н. М. Ідея української соборності у творчій спадщині й діяльності М. Драгоманова та І. Франка : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Н. М. Микитчук ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2006. – 20 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра347751

66. Сич О. І. Громадсько-культурна та педагогічна діяльність М. П. Драгоманова : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Сич Олексій Іванович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 18 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра373303

67. Ушій С. Н. Філософсько-педагогічний феномен Михайла Драгоманова : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Ушій Світлана Несторівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 19 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра374400

68. Куценко Ю. Ю. Історіографічні образи М. Драгоманова в українській історичній науці (1860-ті – 2011 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Куценко Юлія Юріївна ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 20 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра401107

69. Лагодзінський В. В. Антикознавчі студії М. П. Драгоманова : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.02 / Лагодзінський Віталій Володимирович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2014. – 16 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра406460

70. Слесаренко О. О. Історичні погляди М. П. Драгоманова : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Слесаренко Ольга Олександрівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – 20 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра411981

71. Сосюра Л. Г. Науково-педагогічна й громадська діяльність М. П. Драгоманова у Києві (1859–1875 рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Сосюра Леся Григорівна ; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Черкаси, 2020. – 20 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ра446515

Дисертації

72. Куца О. П. Михайло Драгоманов і розвиток української літератури у другій половині XIX століття : дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.01 / Куца Ольга

Павлівна ; Укр. держ. пед. ун-т ім. Михайла Драгоманова. – Київ, 1995. – 354 л.

Шифр зберігання НБУВ: Дс55590

73. Крук О. А. Концепція історії України в науковій, публіцистичній та епістолярній спадщині М. П. Драгоманова : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Крук Оксана Андріївна ; НАН України, Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського. – Київ, 1996. – 189 с.

Шифр зберігання НБУВ: Дс50561

74. Ситник О. І. Особливості політичних концепцій М. Драгоманова і Д. Донцова в контексті української ідеї : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.01 / Ситник Олександр Іванович ; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 1996. – 155 л.

Шифр зберігання НБУВ: Дс52696

75. Метельський Р. Е. Конституціоналізм Михайла Драгоманова : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Метельський Роман Едуардович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 1997. – 177 л. – Библиогр.: л. 158–177.

Шифр зберігання НБУВ: Дс62849

76. Білан Т. О. Проблема виховного ідеалу в українській філософії на рубежі XIX – поч. XX століть (М. Драгоманов, Олена Пчілка, Леся Українка) : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05 / Білан Тетяна Орестівна ; Дрогобиц. держ. пед. ін-т ім. І.Франка. – Дрогобич, 1998. – 183 арк. – Бібліогр.: арк. 157–183.

Шифр зберігання НБУВ: Дс65754

77. Деркач В. В. Філологічна термінологія М. П. Драгоманова в системі української наукової термінології кінця XIX – початку XX століття : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Деркач Василь Васильович ; Сімфероп. держ. ун-т. – Сімф., 1998. – 194 л. + 163 л. дод. – Библиогр.: л. 173–194.

Шифр зберігання НБУВ: Дс62390

78. Наумовська О. В. Фольклористична спадщина Михайла Драгоманова : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.07 / Наумовська Олеся Владиславівна ; Київ. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 1999. – 198 л. – Библиогр.: л. 181–198.

Шифр зберігання НБУВ: Дс62947

79. Костенко Г. В. Світогляд та суспільно-політична діяльність Михайла Драгоманова: Історіографія проблеми : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Костенко Ганна Володимирівна ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2000. – 226 арк. – Бібліогр.: арк. 168–216.

Шифр зберігання НБУВ: Дс69467

80. Круглашов А. М. Політичні ідеї Михайла Драгоманова : дис. ... д-ра політ. наук : 23.00.01 / Круглашов Анатолій Миколайович ; Чернівець. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2001. – 447 арк. – Бібліогр.: арк. 407–447.

Шифр зберігання НБУВ: Дс73429

81. Козуб Л. В. М. П. Драгоманов – дослідник історії суспільно-політичного руху ХІХ століття в Україні : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06 / Козуб Лариса Василівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2002. – 238 арк.

Шифр зберігання НБУВ: Дс75411

82. Заверющенко Н. С. Михайло Драгоманов і газета «Вольное слово» (1881–1883) в полеміці з російською соціалістичною журналістикою : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.08 / Заверющенко Наталія Станіславівна ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2005. – 206 арк.

Шифр зберігання НБУВ: Дс91006

83. Микитчук Н. М. Ідея української соборності у творчій спадщині й діяльності М. Драгоманова та І. Франка : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Микитчук Наталія Миколаївна ; Дніпропетр. нац. ун-т. – Дніпропетровськ, 2006. – 232 арк. – Бібліогр.: арк. 181–232.

Шифр зберігання НБУВ: Дс101338

84. Сич О. І. Громадсько-культурна та педагогічна діяльність М. П. Драгоманова : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Сич Олексій Іванович ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2009. – 247 арк. – Бібліогр.: арк. 185–247.

Шифр зберігання НБУВ: Дс119299

85. Ушій С. Н. Філософсько-педагогічний феномен Михайла Драгоманова : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.10 / Ушій Світлана Несторівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2010. – 176 арк. – Бібліогр.: арк. 161–176.

Шифр зберігання НБУВ: Дс123085

86. Сосюра Л. Г. Науково-педагогічна й громадська діяльність М. П. Драгоманова у Києві (1859–1875 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Сосюра Леся Григорівна ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Київ, 2019. – 210 арк. – Бібліогр.: арк. 178–210.

Шифр зберігання НБУВ: Дс153805

Книжкові видання

87. Свенціцкий І. Драгоманов і Галичане / І. Свенціцкий. – Львів, 1922. – 14 с.

Шифр зберігання НБУВ: УНД №650

88. Дорошенко В. Життя і діяльність М. П. Драгоманова : короткий життєописний нарис / В. Дорошенко. – Мюнхен, 1963. – 21 с.

Шифр зберігання НБУВ: Р105580; 12255 укр.

89. Заславський Д. Михайло Драгоманов: життя і літературно-дослідницька діяльність / Д. Заславський, І. Романченко. – Київ : Дніпро, 1964. – 199 с.

Шифр зберігання НБУВ: Во917423

90. Довгич В. А. Українська ідея в політичній теорії М. Драгоманова / В. А. Довгич. – Київ, 1991. – 155 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ва536186

91. Федченко П. М. Михайло Драгоманов: Життя і творчість / П. М. Федченко. – Київ : Дніпро. – 1991. – 362 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ао255317

92. Грінченко Б. Д. Діалоги про українську національну справу / Б. Д. Грінченко, М. П. Драгоманов ; сост. А. Жуковський ; НАН України, Ін-т укр. археографії. – Київ, 1994. – 286 с. – (Джерела з історії суспільно-політичного руху в Україні 19 – поч. 20 ст. ; вип. 1).

Шифр зберігання НБУВ: Ва587294

93. Куца О. Михайло Драгоманов і розвиток української літератури у другій половині ХІХ століття / О. Куца. – Тернопіль : Підручники & посібники, 1995. – 224 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ва569934

94. Андрусяк Т. Г. Шлях до свободи (Михайло Драгоманов про права людини) / Т. Г. Андрусяк. – Львів : Світ, 1998. – 189 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ва584609

95. Шаров І. Драгоманов Михайло Петрович // Шаров І. 100 видатних імен України / І. Шаров. – Київ : Вид. дім «Альтернативи», 1999. – С. 137–142 : фот.

Шифр зберігання НБУВ: Ва604850; ВНБІ: ТЗ(4Ук)д.я2 Г34

96. Круглашов А. М. Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова / А. М. Круглашов ; Чернівець. держ. ун-т ім. Ю. Федьковича. – Чернівці : Прут, 2000. – 488 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ва600728

97. Круглашов А. М. Драма інтелектуала: політичні ідеї Михайла Драгоманова / А. М. Круглашов ; відп. ред. Ю. І. Макар ; Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича. – 2-ге вид. – Чернівці : Прут, 2001. – 488 с. – Альтернативна назва : Drama of an intellectual: Mykhailo Drahomanov's political ideas / Kruglashov Anatolii.

Шифр зберігання НБУВ: Ва616508

98. Мацько В. П. Михайло Драгоманов і медієвістика / В. П. Мацько. – Хмельницький : Просвіта, 2000. – 80 с.

Шифр зберігання НБУВ: Ва596914

99. Михайло Драгоманов : документи і матеріали 1841–1994 / упоряд.: Г. Болотова [та ін.] ; редкол.: І. Бутич [та ін.] ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Наук. т-во ім. Шевченка, Нац. музей л-ри України, Центр. держ. іст. архів України у Львові. – Львів, 2001. – 731 с.

Шифр зберігання НБУВ: Вс36698

100. Драгоманов Михайло. В справі реформи нашої правописі // Історія українського правопису XVI–XX століття : хрестоматія / НАН України, Ін-т укр. мови ; упоряд.: В. В. Німчук, Н. В. Пуряєва ; передм. В. В. Німчука. – Київ : Наук. думка, 2004. – С. 160–167.

Шифр зберігання НБУВ: Ва658385

101. Горбач Н. Справжній Михайло Драгоманов / Назар Горбач. – Львів : Каменярь, 2008. – 166, [1] с. : портр. ; 20 см. – Бібліогр.: с. 162–166 (101 назва). – Імен. покажч.: с. 152–161.

Шифр зберігання НБУВ: Ва693257

102. Михайло Драгоманов : автожиттєпис / уклад.: І. С. Гриценко [та ін.]. – Київ : Либідь, 2009. – 444 с. : іл. – Бібліогр.: с. 400–441.

Шифр зберігання НБУВ: Вс48778

103. Ушкалов Л. Чарівність енергії: Михайло Драгоманов / Леонід Ушкалов. – Київ : Дух і літера, 2019. – 594 с. – (Постаті культури).

Шифр зберігання НБУВ: Ва835587

Матеріали конференцій

104. Суспільно-політична і філософська думка на західноукраїнських землях у контексті національно-культурного розвитку народів Австро-Угорщини : Міжнар. наук. конф., присвяч. спадщині Михайла Драгоманова (1841–1895), Людвіга фон Мізеса (1881–1973), Львів.-варшав. філос. шк. (1895–1939), Львів, 5–7 груд. 1991 р. : програма / Ін-т сусп. наук АН України [та ін.]. – Львів, 1991. – 26 с.

Шифр зберігання НБУВ: Оніщенко О. С. Р308

105. Перші Міжнародні драгомановські читання, 30 вересня – 2 жовтня 2003 р. : матеріали / відп. ред. В. П. Андрущенко ; АПН України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Ін-т вищ. освіти АПН України [та ін.]. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2003.

Вип. 1 / уклад.: Г. І. Волинка [та ін.]. – 274 с.

Вип. 2 : Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова / уклад.: Г. І. Волинка [та ін.]. – 226 с.

Вип. 3. – 322 с.

Шифр зберігання НБУВ: В347961/Вип. 1–3

106. Михайло Драгоманов у контексті європейського просвітницького руху : матеріали I міжвуз. наук.-практ. конф. студ., асп. і мол. науковців, 27 лют. 2007 р., Київ / ред.: О. В. Потильчак, О. О. Сушко ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Ін-т іст. освіти. – Київ, 2007. – 141 с.

Висвітлено методологічні засади історичних досліджень видатного українського вченого-енциклопедиста, педагога, публіциста, громадського діяча та видавця М. Драгоманова (1841–1895). Проаналізовано вплив ідей вченого на розвиток українського національного руху другої половини XIX – початку XX ст.

Шифр зберігання НБУВ: Со28032

107. Другі Міжнародні драгомановські читання : матеріали : до 165-річчя з дня народж. Михайла Драгоманова / [редкол.: Андрущенко В. П. (відп. ред.) та ін.] ; Акад. пед. наук України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006 .

Вип. 1 / [уклад.: Г. І. Волинка, Л. Л. Макаренко, О. П. Симоненко]. – 2006. – 197 с.

Шифр зберігання НБУВ: С11469/1